Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Heike Olmre

DEONTILINE VAJALIKKUS EESTI VABARIIGI ÕIGUSAKTIDES JA EESTI KEELDE TÕLGITUD EUROOPA LIIDU MÄÄRUSTES

Magistritöö

Juhendaja Sirje Kupp-Sazonov

Tartu 2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS 4

1. DEONTILINE VAJALIKKUS JA ÕIGUSKEEL 5

1.1. Modaalsus 5

1.2. Deontiline vajalikkus eesti keeles 6

1.3. Deontiline vajalikkus inglise keeles 9

1.4. Deontiline vajalikkus kõneaktina 11

1.5. Deontiline vajalikkus Euroopa Liidu õigusaktides 13

2. TEKSTILÄHEDUS JA ÕIGUSTÕLGE 15

2.1. Tekstilähedus ja tõlkeuniversaalid 15

2.2. Tekstilähedus ja eurokeel 16

3. KORPUSUURING 18

3.1. Korpused ja materjali valiku kriteeriumid 18

3.2. Materjali analüüs ja korpusuuringu kitsaskohad 20

4. KORPUSUURINGU TULEMUSED 21

4.1. Deontiline vajalikkus Eesti Vabariigi õigusaktide regulatiivosas 21

4.1.1. Modaaltegusõnad *pidama* ja *tulema* 22

4.1.2. Kausatiivne tegusõna *kohustama* ja samatüvelised keelendid 26

4.1.3. Tegusõnad *vastutama*, *kuuluma* ja *lasuma* 29

4.2. Deontiline vajalikkus eestikeelsetes Euroopa Liidu määrustes 32

4.2.1. Modaaltegusõna *pidama* 33

4.2.2. Modaaltegusõna *tulema* 35

4.2.3. Muud keelendid 38

4.3. Deontiline vajalikkus ingliskeelsetes Euroopa Liidu määrustes 42

4.3.1. Modaaltegusõnade *pidama* ja *tulema* vasted regulatiivosas 45

4.4. Järeldused ja arutelu 48

KOKKUVÕTE 52

KIRJANDUS 53

DEONTIC NECESSITY IN THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF ESTONIA AND THE ESTONIAN TRANSLATIONS OF THE REGULATIONS OF THE EUROPEAN UNION. SUMMARY 62

LISA. EVÕ19 JA ELM19 ÕIGUSAKTIDE NIMEKIRI 64

SISSEJUHATUS

Õigusloome üks eesmärkidest on reguleerida isikute suhtlust, andes õigusi ja kehtestades kohustusi. Õigusloome vahend on õiguskeel, mida iseloomustab õigusterminoloogia kõrval sellele tunnuslik väljendusviis. Üks selle tunnusmärke on modaalsete, eelkõige deontiliste väljendusvahendite rohkus.

Tänapäeval mõjutab eesti õiguskeelt suuresti Euroopa Liidu õiguskeel. ELi õigusaktid valmivad mitmekeelses õigusruumis ning nende eestikeelseid tõlkeid mõjutavad muu hulgas lähtekeel ja ELi õiguskeele tavad. Eesti ja ELi õigusaktide keelekasutuses võib seega märgata nii erinevusi kui ka vastastikust mõju.

Siiamaani ei ole uuritud, kas ja mil määral väljendatakse deontilist vajalikkust Eesti ja ELi õigusaktides erinevalt. Sellest lähtudes on magistritöö eesmärk selgitada välja, kas ja kuidas erineb deontilist vajalikkust väljendavate keelendite esinemissagedus ja kasutus Eesti Vabariigi õigusaktides ja eesti keelde tõlgitud ELi määrustes. Uurimiseesmärgi saavutamiseks olen sõnastanud kolm uurimisküsimust.

1) Mis on sagedasemad deontilise vajalikkuse keelendid Eesti Vabariigi õigusaktides ja eesti keelde tõlgitud ELi määrustes?
2) Kas ja kuidas erineb sagedasemate deontilise vajalikkuse keelendite esinemissagedus ja kasutus Eesti Vabariigi õigusaktides ja eesti keelde tõlgitud ELi määrustes?
3) Kas ja kuidas erineb sagedasemate deontilise vajalikkuse keelendite esinemissagedus ja kasutus eesti- ja ingliskeelsetes ELi määrustes?

Magistritöö põhineb korpusuuringul ja tugineb eeskätt Andrew Chestermani teooriale tekstilähedusest (ingl *textual fit*).

Esimeses peatükis annan ülevaate deontilise vajalikkuse keelenditest eesti ja inglise õiguskeeles. Teises peatükis käsitlen tekstiläheduse mõistet ja seotud tõlketeooriat ning kolmandas meetodit ja materjali. Neljandas peatükis analüüsin tulemusi.

Magistritööga soovin anda panuse nii tõlketeadusesse kui ka õiguskeele uurimisse. Kuna modaalsus on õiguskeele lahutamatu osa, on tähtis uurida, kuidas seda Eesti ja ELi õigusaktides väljendatakse ning mis järeldusi saab selle põhjal teha eesti õiguskeele tavade, eesti tõlkelise eurokeele eripära, õigusruumi järjepidevuse ja õigusselguse kohta.

1. **DEONTILINE VAJALIKKUS JA ÕIGUSKEEL**

1.1. **Modaalsus**

Keel ei ole kõigest kirjeldus-, vaid ka suhestumisvahend. See ei võimalda kõneleda mitte ainult sellest, milline miski on, vaid muu hulgas ka sellest, milline see võiks, peaks või tohiks olla. Selliste hinnangute väljendamiseks on keeles olemas modaalsuskategooria. Mati Erelti (2017: 142) järgi on modaalsus „kõneleja hinnang situatsiooni võimalikkuse või vajalikkuse / paratamatuse kohta“.

Modaalsuskäsitlusi nagu keeli ja grammatikaidki on erinevaid (Euroopa keelte kohta vt nt Modals in the Languages of Europe 2009, universaalsemat käsitlust vt nt Modes of Modality 2014). Magistritöös lähtun eesti keele uusimas süntaksikäsitluses „Eesti keele süntaks“ (2017) esitatud modaalsuse liigitusest (vt tabel 1), mis põhineb Johan van der Auwera ja Vladimir Plungiani (1998: 82) modaalsusmudelil.

	MITTE-EPISTEEMILINE ehk OSALEJAKESKNE			*EPISTEEMI-LINE*
	OSALEJASISENE ehk DÜNAAMILINE	*OSALEJAVÄLINE*		
		MITTEDEONTILINE	*DEONTILINE*	
VÕIMALIK	*Ta on võimeline arvutiga töötama*	*Ta saab tulla, sest ilm on ilus*	*Ta tohib tulla*	*Võib-olla tuleb homme ilus ilm*
VAJALIK/ PARATA-MATU	*Ta lihtsalt peab alati vastu vaidlema*	*Ta peab koju jääma, sest vihma sajab*	*Ta peab tulema*	*Homme tuleb kind-lasti ilus ilm*

Tabel 1. Modaalsuse liigid (Erelt 2017: 143)

Kuna õigusaktid koosnevad õigusnormidest ehk kohustuslikest käitumisreeglitest, on neis esil eelkõige osalejaväline deontiline modaalsus. See tähendab, et millegi võimalikkus ehk lubatus või vajalikkus ehk kohustuslikkus tuleneb osalejavälisest autoriteedist, näiteks isikust, institutsioonist või sotsiaalsetest normidest (Erelt 2017: 143). Seevastu mittedeontiline võimalikkus või vajalikkus johtub välistest tingimustest, mistõttu nimetatakse seda ka asjaolumodaalsuseks (*ibid.*: 146).

Võib aga tekkida küsimus, kas autoriteedi tahe ei ole samuti väline tingimus. Van der Auwera ja Plungian (1998: 81) märgivad, et deontiline modaalsus on osalejavälise

modaalsuse eriharu, sest erinevalt mittedeontilisest modaalsusest eeldab see agentsust: isikute kehtestatud, sealhulgas nende loodud normides sätestatud võimalikkust ja vajalikkust.

Näiteks on Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 19 sätestatud, et igaüks „peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust“. Sellega on osalejaväline autoriteet ehk seadusandja kehtestanud kohustuse, mida osaleja ehk õigussubjekt peab täitma ja mille rikkumisel on õiguslikud tagajärjed. See on näide deontilisest vajalikkusest, mida tutvustangi järgmiseks lähemalt.

1.2. **Deontiline vajalikkus eesti keeles**

Deontilist vajalikkust väljendatakse Erelti (2017: 149) järgi eesti keeles peamiselt kolme keelendiga: 1) *pidama* + *ma*-tegevusnimi (*peab esitama avalduse*), 2) *tuleb* + *da*-tegevusnimi (*tuleb esitada avaldus*) ja 3) *on vaja* ~ *vajalik* / *tarvis* ~ *tarvilik* + *da*-tegevusnimi (*on vaja esitada avaldus*). Mõnes kontekstis järeldub nõrk deontiline vajalikkus ka tegusõnast *võima* (*varakevadel ja hilissügisel soovitab K. M. minna pohlametsa, kus võiks korjata pohla õisi ja lehti*). Nende kõrval saab deontilist vajalikkust väljendada aga ka teiste vahendite abil, nagu 1) käskiv kõneviis (*esitage avaldus*), 2) möönev kõneviis (*esitagu avaldus*) ja 3) *las* + kindla kõneviisi olevik / *da*-tegevusnimi (*las see jutt jääb/jääda meie vahele*). (*Ibid.*) Partikli *las* kõrval väljendatakse deontilist vajalikkust kohati ka tegusõnaga, näiteks *lase mul rääkida* või *Liinal lasti sind aidata* (Metslang 2000: 62–63).

Esitatud loetelu ei ole ammendav. Kuna modaalsuse kriteeriumide suhtes puudub üksmeel, liigitavad autorid deontilise vajalikkuse alla eri väljendusvahendeid. Nagu juhib tähelepanu Reeli Torn-Leesik (2007: 174), tekivad lahknevused eeskätt liigituskriteeriumidest, sealhulgas kas modaalsust määratletakse semantiliselt või süntaktiliselt. Erinevalt tähenduspõhisest käsitlusest on süntaktilises käsitluses keskne grammatisatsiooniaste (läänemeresoome modaaltegusõnade grammatisatsiooni kohta vt nt Kehayov ja Torn-Leesik 2009). Siinses magistritöös on see eristus tähtis vaid niivõrd, kuivõrd süntaktilised omadused ja grammatisatsiooniaste mõjutavad esinemissagedust.

Erinevalt Ereltist (2017) ei käsitle kõik autorid mittedeontilist vajalikkust deontilisest eraldi, vaid selle osana. Näiteks eristab Ellen Uuspõld (1989: 469) 1) episteemilist, 2) deontilist ja 3) dünaamilist modaalsust ning jagab deontilise modaalsuse omakorda kolmeks: 1) lubatavus ja keelatus, 2) vajalikkus ja mittevajalikkus ning 3) kohustuslikkus ja mittekohustuslikkus. Sellest lähtudes nimetab ta vajalikkuskategoorias ka tegusõnu 1) *kuluma*, *tasuma* ja *maksma* (*Peetril tasub/maksab/kulub Marit hoiatada*), 2) *tarvitsema* ja *pruukima* (*sul tarvitseb/pruugib teda karta*), mis võivad peamiselt eituses esineda ka pöördelisena (*sa ei tarvitse/pruugi teda karta*), 3) *tahtma* (*töö tahab teha/tegemist*), 4) *olema* (*tal on suur pere toita*) ja 5) *saama* (*sain oodata, et mine või hulluks*) (*ibid.*: 474). Erelt jt (1993: 185–186), kes eristavad samuti kolme modaalharu, nimetavad *tahtma* ja *olema* kõrval ka tegusõnu *nõudma* ja *vajama* (*see asi nõuab/vajab arutamist*) ning *jääma* (*üsna palju jääb veel ehitada ja seadistada*).

Erelt (2017: 147–148) kategoriseerib sellised tegusõnad mittedeontilise vajalikkuse alla, tõlgendades nende tähendust seega mitte kui autoriteedist, vaid objektiivsetest asjaoludest tingitud vajalikkust. Selline erinevus johtub eeskätt liigituskriteeriumidest, osaliselt aga ka mitmetitõlgendatavusest. Näiteks on võimalik lauset *töö tahab tegemist* olenevalt kontekstist tõlgendada nii tööandja käsuna tööle hakata kui ka olukorrast tingitud vajadusena. Sellisest mitmetitõlgendatavusest ei ole vabad ka suuremal määral iseseisvunud modaaltegusõnad, nagu *pidama* ja *tulema*, millel on Petar Kehayovi ja Reeli Torn-Leesiku (2009: 372) järgi vastavalt neli ja kolm modaaltähendust. Modaaltegusõnaga *pidama* saab näiteks väljendada nii 1) dünaamilist, 2) mittedeontilist, 3) deontilist kui ka 4) episteemilist vajalikkust või paratamatust (Erelt 2017: 152–153). Lisaks nimetab Erelt (2017: 152) *pidama* ühe tähendusena veel ka tõenäosushinnangu ehk episteemilise võimalikkuse (*ta peaks varsti siin olema*). Seega ei välista tegusõna kalduvus väljendada üht tüüpi hinnangut tingimata teisi modaaltähendusi. Tähendus oleneb kontekstist ja tõlgendusest.

Eeltoodu kõrval on deontilist vajalikkust võimalik väljendada veel kausatiivsete tegusõnadega, nagu *käskima, sundima, kohustama, panema* ja *ette nägema* (Erelt jt 1993: 186). Lisaks toovad Erelt jt (1993: 187) esile, et määrsõnade *vaja* ja *tarvis* kõrval saab deontilist vajalikkust anda edasi omadus- ja nimisõnadega, nagu *kohustuslik, käsk, nõue* ja *vajadus*. Keelekorraldusallikates, nagu ÕS (2018) ja AMSS (2013), on juhitud tähele-

panu ka tegusõnale *kuuluma* ja selle levikule kantseliitliku tühisõnana väljendites, nagu *tasumisele kuuluv summa* pro *summa, mis tuleb tasuda* või *tasutav summa* (ÕS 2018 *sub* kuuluma). Riina Reinsalu (2012) sõnul on *kuuluma* sellistes väljendites semantiliselt tühi. Võimalik on aga ka teine käsitus.

EKI ühendsõnastiku (2020 *sub* kuuluma) järgi osutab tegusõna *kuuluma* ühes tähenduses millelegi, mida tuleb või on vaja teha. Selles tähenduses levib see ka õiguskeeles, näiteks „Kui uue samaväärse asja soetamine ei ole võimalik, kuulub hüvitamisele hävinud või kaotsiläinud asja väärtus“ (VÕS § 132 lg 2). Mõistagi on seda võimalik väljendada näiteks modaaltegusõnaga *pidama* (*peab hüvitama*) või kindla kõneviisi olevikuga (*hüvitatakse*), mis justkui toetab keelekorralduslikku käsitust, et *kuuluma* on sellistes lausetes ebavajalik. Samal ajal aga osutab ümbersõnastusvõimalus *kuulub hüvitamisele → peab hüvitama* asjaolule, et tegusõna *kuuluma* väljendab deontilist vajalikkust ega ole seega semantiliselt tühi. Järelikult, olgu see keelekorralduslikult taunitud või mitte, võimaldab ka tegusõna *kuuluma* lauseid leksikaalselt modaliseerida.

Siiamaani esitatud näidetest nähtub, et modaalsed väljendusvahendid ei ole deontilise tugevuse poolest tingimata võrdsed. Seega, kuigi deontilist vajalikkust määratletakse tihti lühidalt kohustusena, võib see osutuda mõnevõrra eksitavaks. Vaatleme järgmisi näiteid.

(1) Ettevõtjal *on vaja* energiatarbimist vähendada.
(2) Ettevõtja *peaks* energiatarbimist vähendama.
(3) Ettevõtja *peab* energiatarbimist vähendama.

Ühend *on vaja* näites 1 võib väljendada nii deontilist kui ka mittedeontilist vajalikkust. Kontekstita ei saa kohustust eeldada, sest eksplitsiitselt on sõnastatud vaid vajadus, mitte oodatud tegevus. Näites 2 lisandub vajadusele deontiline suunis. Tingival kõneviisil on seega kohustust pehmendav mõju, millele on viidanud muu hulgas Erelt (2017: 164), Metslang (2004: 254), Pajusalu ja Pajusalu (2004: 264), Erelt jt (1996: 186) ning tõlkeanalüütiliselt näiteks Laanemets ja Mihkelson (2016: 100). Ainult näites 3, kus tingiv kõneviis on asendunud kindla kõneviisiga, võib deontilises tähenduses eeldada otsest kohustust. Seega on võimalik modaaltugevust käsitada astmelisena: VAJADUS → SOOVITUS → KOHUSTUS.

Asjaolu, et kohustus ei ole eksplitsiitselt väljendatud, ei tähenda aga tingimata, et see puudub. Nagu olen varem osutanud, võib ka ühend *on vaja* märkida deontilist vajalikkust. Võrdleme elulisi näiteid 4 ja 5.

(4) Kui selline küsimus antakse liikmesriigi kohtusse, võib see kohus, kui ta leiab, et otsuse tegemiseks *on vaja* kõnealune küsimus lahendada, taotleda sellekohast eelotsust kohtult. (ELTL art 267)

(5) Kui toote suhtes on kohaldatavad mitu õigusakti, mille kohaselt *on vaja* koostada vastavusdeklaratsioon, koostatakse toote kohta üks vastavusdeklaratsioon. (TNVS § 19 lg 2)

Näites 4 on kohtu pädevuses otsustada, kas küsimus lahendada või mitte. Kohtul ei ole kõnealuse õigusnormi kohaselt kohustust seda tingimata teha. Kohustus võib tuleneda mõnest teisest õigusnormist, mille järgi ei saa enne küsimuse lahendamist menetlusega jätkata, kuid näide 4 seda ei eelda. Näites 5 viitab aga ühend *on vaja* sellele, et mitmes õigusaktis on sätestatud kohustus koostada vastavusdeklaratsioon. Kohustus väljendub ka lauses tervikuna: kui toote suhtes *peab* kohaldama mitut õigusakti, mille kohaselt *peab* koostama vastavusdeklaratsiooni, *peab* koostama toote kohta ühe vastavusdeklaratsiooni. Selline eksplitsiitne väljendusviis ei ole aga õiguskeeles tingimata vajalik. See tähtis asjaolu tuleb lähema vaatluse alla jaotises 1.4. Kõigepealt annan aga lühiülevaate inglise õiguskeele levinuimatest deontilise vajalikkuse keelenditest.

1.3. **Deontiline vajalikkus inglise keeles**

Inglise õiguskeele tähtsaim modaaltegusõna on pikka aega olnud *shall* (Kimble 1992: 61). Näiteks oli see Ühendkuningriigi 1973.–1974. aasta õigusaktides sõna *section* järel sageduselt teine mittegrammatiline sõna (Garzone 2013: 69). 1990. aastatel hakati aga modaaltegusõna *shall* selle mitmetähenduslikkuse ja väärkasutuse tõttu üha enam kritiseerima ning soovitati kohustuse märkimiseks kasutada muid sõnu, näiteks tegusõna *must* (vt nt Asprey 1992; Kimble 1992). Selle tagajärjel hakkas tegusõna *shall* sagedus õigus-

aktides selge keele liikumise raames mitmel pool maailmas vähenema (selge keele liikumise kohta vt nt Hallik 2011).

Giuliana Garzone (2013: 70), kes on uurinud modaalkeelendite sagedusmuutusi Ühendkuningriigi õigusaktides, leidis, et kui 1973.–1974. aastal oli modaaltegusõna *shall* osatähtsus olnud 1,1%, siis 2010.–2011. aastal oli see kõigest 0,04%. Teiste deontilise vajalikkuse keelendite osatähtsus aga suurenes: modaaltegusõna *must* sagedus kasvas samal ajavahemikul 0,01%-st 0,26%-ni ja poolmodaaltegusõna *be to* oma 0,06%-st 0,22%-ni (*ibid.*).

Selline suundumus ei ole aga universaalne. Euroopa Liidu õigusaktides on *shall* endiselt levinuim modaaltegusõna (vt nt Seracini 2020; Biel 2014; Gibová 2011). Nii Łucja Bieli (2014: 341) kui ka Francesca Seracini (2020: 76) korpusuuringu põhjal on ELi määruste ja direktiivide kõige sagedasemad deontilist vajalikkust väljendavad tegusõnad modaaltegusõna *shall* järel *should*, *must* ja *be to* (vt joonis 1). Biel (2014: 341) vaatles ka tegusõnu *have to*, *need to* ja *ought to*, kuid nende sagedus oli eelnimetatutega võrreldes märgatavalt väiksem.

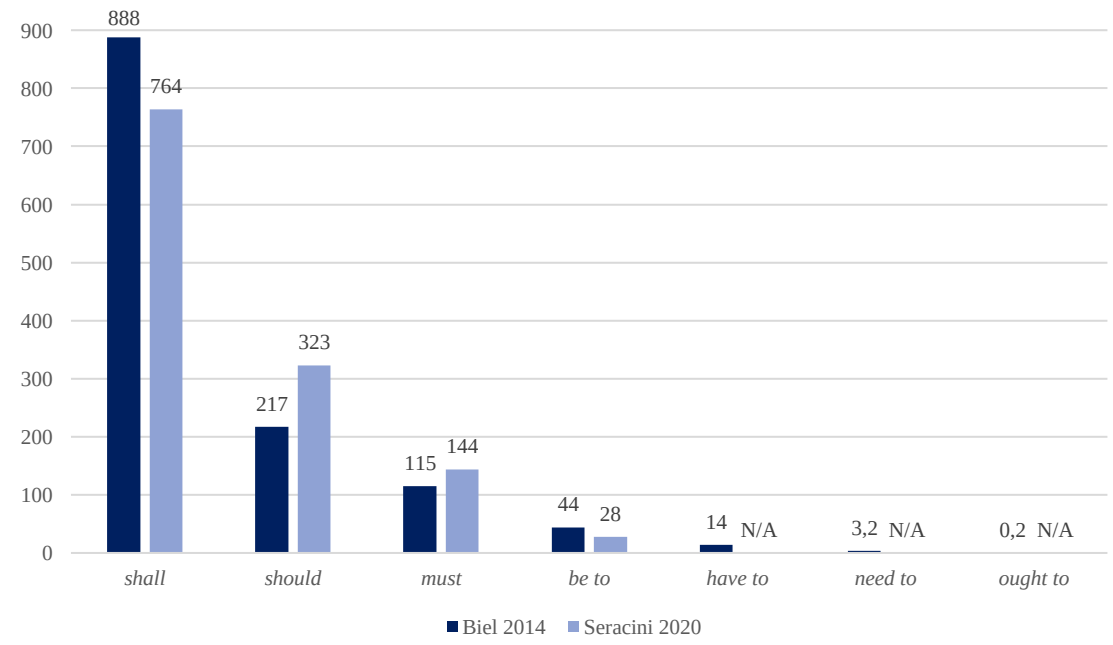

Joonis 1. Deontilise vajalikkuse keelendite esinemissagedus 100 000 sõne kohta ingliskeelsetes ELi määrustes

Vastakad arvamused modaaltegusõna *shall* kasutuse kohta johtuvad muu hulgas püüdlusest suurema õigusselguse poole. Üks suurimaid vastuargumente on olnud mure, et kuna tegusõna *shall* kasutatakse ka tuleviku markerina (vt nt Kilpatrick 2004; HM Revenue & Customs 1996: ptk 2, § 17), võib selle kasutus õiguskeeles hägustada piiri deontilise ja epistemilise tähenduse vahel (vt lähemalt nt Goga-Vigaru 2012) ning tekitada tõlgendamisraskusi, eriti kõrvallausetes (Garzone 2013: 72).

Nagu aga juba eesti keele puhulgi rõhutatud, on mitmetähenduslikkus modaaltegusõnadele vägagi iseloomulik ega puuduta kõigest tegusõna *shall*. Näiteks märgib Frederick Bowers (1989: 33), et mitte ainult ei tekita tegusõnade *must* ja *shall* kooskasutus segadust, kas ja kuidas tuleks neid erimoodi tõlgendada, vaid ka tegusõnaga *must* väljendatakse deontilise vajalikkuse kõrval muid modaaltähendusi, sealhulgas epistemilist modaalsust lausetes, nagu *it must be raining* (vt lähemalt nt Mortelmans 2012).

Samuti on autorid, näiteks Garzone (2013: 75) ja Gibová (2011: 7), juhtinud tähelepanu, et *must* kehtestab küll kohustuse, kuid ei sisalda eeldust selle täitmise kohta nagu *shall*, mille tulevikuvarjund viitab ühtlasi kehtestatu elluviimisele. Tekib aga küsimus, kas tuleviku rõhutamine ei lisa hoopis ebakindlust, sest kui õigusakt või asjaomane säte on jõustunud, ei teki kohustus õigussubjektile mitte määramata ajal tulevikus, vaid kehtib olevikus, isegi kui see eeldab talt tegutsemist tulevikus.

Küsimus, milliseid modaalseid väljendusvahendeid õiguskeeles eelistada, on keerukas ja igale seisukohale leidub nii poolt- kui ka vastuargumente. Kuna keel ise on juba kokkuleppeline ja eeldab tõlgendamist, ei saa ka õigusaktidest mitmetähenduslikkust välistada. Nagu rõhutavad tabavalt Kaczmarek jt (2016: 7), saab tegusõna *shall* deontilise tähenduse siis, kui see esineb õigusaktis. See viitab tähtsale asjaolule, et deontiline vajalikkus ei piirdu õiguskeeles kõigest üksikute modaalsete väljendusvahenditega, vaid väljendub ka implitsiitsemalt kõneaktina.

1.4. **Deontiline vajalikkus kõneaktina**

Keele suur keerukus ja väljendusvõimekus johtub asjaolust, et lause väljendusest üksi ei piisa, et teha järeldusi selle tähenduse kohta. Näiteks võib lause *on külm* olla kontekstist olenevalt nii fakt kui ka palve sulgeda aken. Laused, nagu *ostja tasub müüjale ostuhinna*,

on väljenduselt väitlaused, kuid lepingus markeerivad need hoopis kohustust. Vormeleid, nagu *Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu on vastu võtnud käesoleva määruse*, ei kasutata, et kirjeldada hetkeolukorda, vaid selleks, et õigusakt vastu võtta. Tähendus on seega tihedalt seotud nii konteksti kui ka mõjuga, mida kõneleja soovib saavutada, ehk kõneaktiga.

Renate Pajusalu (2002: 22) määratleb kõneakti ehk kõnetegu kui keelelist „üksus[t], millel on terviklik suhtluseesmärk". Kõneaktiteooria rajaja J. L. Austin (2018: 125) käsitleb seda eesmärki kahest vaatenurgast: 1) adressandi kavatsus ehk illokutiivne kõneakt, näiteks käsk või hoiatus, ja 2) mõju adressaadile ehk perlokutiivne kõneakt, näiteks veendumus või eksitus. J. R. Searle (1975: 354–361) on illokutiivsed kõneaktid jaganud omakorda viide põhikategooriasse: 1) representatiivid ehk tõdemused (*projekt on valmis*), 2) direktiivid ehk juhised (*ole ettevaatlik*), 3) komissiivid ehk kohustumised (*pean sõna*), 4) ekspressiivid ehk tundeväljendused (*suur tänu*) ja 5) deklaratiivid ehk kehtestused (*kohus annab loa*).

Kuna õiguse põhieesmärk ei ole kirjeldada, vaid reguleerida, leidub õigusaktides väga palju direktiive, sealhulgas käske (*töötaja peab*), keeldusid (*töötaja ei tohi*) ja lube (*töötaja võib*). Seejuures võivad käsud olla sõnastatud nagu komissiivid, näiteks *töötaja kohustub*, kuid pragmaatiliselt on siiski tegemist direktiividega. Levinud on ka deklaratiivid, nagu *paragrahvi 2 punktist 80 jäetakse välja sõna „kaherattaline"* (LsMS § 1 p 7), millega viiakse ellu keelendis sõnastatu. Ka keelendid, mis võivad tavavestluses olla representatiivid, võivad õiguskontekstis omandada deklaratiivse jõu. Näiteks on Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 12 sätestatud, et *kõik on seaduse ees võrdsed*. Selliste õigusnormide eesmärk ei ole olukorda kirjeldada, vaid see kehtestada.

Kõneakti tuvastamise tähtsus tuleb eriti esile tõlkimisel (vt nt Cozma 2020; Gibová 2011; Ni ja Sin 2011; Cao 2009). Näiteks on Mihaela Cozma (2020: 81), kes on uurinud kõneakte Euroopa Liidu inglis- ja rumeeniakeelsetes õigusaktides, juhtinud tähelepanu, et erinevalt inglise keelest, kus deontilist vajalikkust märgitakse eksplitsiitselt, eelkõige modaaltegusõnaga *shall*, eelistatakse rumeeniakeelsetes tõlgetes kindla kõneviisi olevikku. Ka Madis Ernits (2010: 3) on märkinud, et erinevalt keeldudest ja lubadest ei ole eksplitsiitsed käsud eesti õiguskeeles eriti levinud (vrd nt *tööandja maksab töötajale töö eest töötasu* ja *tööandja peab maksma töötajale töö eest töötasu*). Ühest küljest saab seda

põhjendada õiguskeele tavadega. Teisalt aga, nagu osutab ka Ernits (2010: 2), on õigusaktid juba olemuselt kohustavad. Deontiline vajalikkus väljendub õiguskeeles seega ka direktiivse kõneaktina, mistõttu ei ole eksplitsiitne väljendus tingimata alati vajalik.

1.5. **Deontiline vajalikkus Euroopa Liidu õigusaktides**

Nagu selgus eelmisest jaotisest, on igasugune keelekasutus tihedalt seotud suhtlusolukorra ja keelekasutajatega. Nagu rõhutab Tarja Salmi-Tolonen (2003), ei sõltu õiguskeele tõhusus seega kõigest keelelisest täpsusest, vaid ka õigusteadmistest ja asjaomasest õigusruumist. Tõlkida õigustekste tähendab ühtlasi vahendada õigusruume. Erinevalt aga tavalisest õigustõlkest, mille eesmärk on tihti informatiivne ning vahe lähte- ja sihtteksti vahel selge, näiteks seadused ja nende ingliskeelsed tõlked Riigi Teatajas, on kõik Euroopa Liidu õigusaktide keeleversioonid Euroopa Liidu lepingu artikli 55 lõike 1 järgi võrdse õigusjõuga.

Eri autorid, sealhulgas Biel (2014: 336), on rõhutanud, et kuigi suurem osa Euroopa Liidu tekste koostatakse tänapäeval inglise keeles (vt lähemalt Tõlkimine ja mitmekeelsus 2013: 7–8), ei ole tõlge kõigest mitmeastmelise menetluse viimane etapp, vaid iga etapi lahutamatu osa. Tõlkijad ei tõlgi seega üksnes õigusaktide lõppversioone, vaid aitavad ühtlasi tõlkides lõppversiooni kujundada. Anne Lise Kjær (2007) on nimetanud seda keeltevaheliseks tekstitaasloomeks (ingl *interlingual text reproduction*), mis Susan Šarčevići (1997: 112) sõnul erineb tavatõlkest selle poolest, et rõhk ei ole mitte originaalitruudusel, vaid keeleversioonide ühtsusel.

Et keeleversioonide ühtsust tagada, on Euroopa Liidu tekstide koostajatele ja tõlkijatele töötatud välja juhised, sealhulgas deontilise vajalikkuse väljendamise kohta. Euroopa Komisjoni ingliskeelse stiilijuhendi „English Style Guide“ (2016) punkti 10.22 järgi jagunevad õigusakti regulatiivosas kasutatavad tegusõnad kolme põhikategooriasse: 1) imperatiivid, millega märgitakse jaatavas lauses kohustust ja eitavas lauses keeldu, 2) permissiivid, millega väljendatakse luba teha või jätta tegemata, ning 3) deklaratiivid ehk kehtestused, näiteks määratlused.

Regulatiivosas kasutatakse kohustuse sätestamiseks tegusõna *shall*, negatiivse kohustuse ehk keelu sätestamiseks ühendit *shall not* (*ibid.*: p 10.23–10.24). Õigusakti muudes

osades, sealhulgas lisades ja põhjendustes, ning kõrvallausetes ja refereeringutes tuleks aga tegusõna *shall* vältida ja valida sobilik alternatiiv, näiteks *must*, *has/have to* või *is/are required to* (*ibid.*: p 10.29). Kui lisa hõlmab käske, tuleks kasutada käskivat kõneviisi, näiteks *place a sample in a round-bottomed flask*, objektiivse vajalikkuse märkimiseks aga tegusõna *must*, näiteks *the sample must be chemically pure* (kui tingimus ei ole täidetud, ei saa oodatud tulemusi) (*ibid.*: p 10.30).

Tegusõna *shall* kasutatakse ka deklaratiivsetes lausetes, kui säte puudutab tulevikku, näiteks *this Regulation shall enter into force on* ja *the provisions of the Charter shall not extend in any way the competences of the Union*. Seevastu sätetes, mis kohalduvad kohe, sealhulgas määratlustes, tuleks eelistada kindla kõneviisi olevikku, näiteks *a committee is (hereby) established* ja *this Regulation applies to aid granted to enterprises in the fisheries sector*. (*Ibid.*: p 10.27) Selline kahetine jaotus võib aga tekitada küsimusi, sest piir kohese ja tulevase kehtestuse vahel ei pruugi olla alati selge, eriti keelekasutajale, kelle emakeeles olevikku ja tulevikku morfoloogiliselt ei eristata. Näiteks on võimalik viimast näidet tõlgendada nii, et määrust hakatakse kohaldama jõustumiskuupäeval tulevikus, ja sellest lähtudes kirjutada *shall apply* (vrd *shall enter into force*).

Mõistagi võib tegusõna *shall* kasutus nii kohustamiseks kui ka kehtestamiseks tekitada tõlgendamisel ja seega ka tõlkimisel raskusi. Selle leevendamiseks on Euroopa Parlamendi, nõukogu ja komisjoni „Seadusandliku tavamenetlusega vastuvõetavate õigusaktide koostamise ja vormindamise ühise käsiraamatu“ (2020) I lisa punktis 2.3.2 märgitud, et siduvate õigusaktide regulatiivosas tuleks tegusõna *shall* tõlkida eesti keelde kindla kõneviisiga. Sama on rõhutatud ka juhendis „Korduskeelendid“ (2016), mille järgi tuleks tegusõna *should* tõlkida tingivas kõneviisis modaaltegusõnaga, tegusõna *shall* aga „kindlas kõneviisis käsku või kohustust väljendava sõnata, st ilma sõnadeta „peab“, „tuleb““, välja arvatud juhul, kui eksplitsiitne väljendusviis on õigusselguseks vajalik. Otsus, millal täpselt säte eesti keeles eksplitsiitselt modaliseerida, on aga jäetud tõlkija langetada. Sellele, mis selliseid tõlkevalikuid mõjutab ja milline on nende seos mittetõlkeliste õigusaktidega, on pühendatud järgmine peatükk.

2. TEKSTILÄHEDUS JA ÕIGUSTÕLGE

2.1. Tekstilähedus ja tõlkeuniversaalid

Sõna *tõlkevalik* osutab selgelt, et tõlkija töö ei seisne kõigest keeleoskuses, vaid pädevuses valida võimalikest tõlkevastetest sobivaim. See aga, mis täpselt ja mis kontekstis on parasjagu sobivaim, oleneb muu hulgas tõlke eesmärgist. Iga preskriptiivne väide põhineb eeldusel, et on olemas ideaal, mille poole püüelda. Olenevalt tõlkestrateegiast võib see ideaal seisneda näiteks truuduses lähtetekstile või sihtteksti vastuvõetavuses. Igal juhul aga eeldatakse, et tõlked erinevad mittetõlgetest, ja nende võrdlus on seega viljakas, kuigi on iseasi, kas see leiab alati ka empiirilist kinnitust (vt nt Taukar 2012).

Üks võrdleva tõlketeaduse põhiküsimusi on ekvivalentsus ehk lähte- ja sihtteksti vastavus. Arusaamu selle kohta, mida see ekvivalentsus endast kujutab, on seejuures mõistagi väga erinevaid. Nagu aga on juhtinud tähelepanu Andrew Chesterman (2004), on tõlkimisel lähte- ja sihtteksti kõrval tähtis ka kolmas tekstikogu: sihtkeelsed mittetõlked. Alles selles laiemas tekstiruumis saab hakata esitama väiteid tõlke loomulikkuse või vastuvõetavuse kohta. Et iseloomustada, kuivõrd sarnaneb tõlge teiste asjaomaste sihtkeelsete mittetõlgetega, on Chesterman (2004: 6) võtnud kasutusele termini *sihttekstkonna lähedus* ehk *tekstilähedus* (ingl *target text family fit* ehk *textual fit*).

Kirjeldatud kaks suhet – ekvivalentsus ja tekstilähedus – seostuvad Chestermani (2004: 7) järgi võimalike universaalsete tõlkemustrite ehk tõlkeuniversaalidega, mida ta nimetab vastavalt S- ja T-universaalideks. S-universaalid aitavad põhjendada sarnasusi ja erinevusi lähte- ja sihtteksti vahel, T-universaalid aga erinevusi sihtteksti ja teiste asjaomaste sihtkeelsete mittetõlgete vahel. Võimalike T-universaalide hulka kuuluvad Chestermani järgi 1) lihtsustumine, sealhulgas väiksem leksikaalne varieeruvus, 2) konventsionaliseerumine, 3) ebatavalised ja labiilsemad leksikaalsed mustrid ning 4) sihtkeele erijoonte alaesindatus. (*Ibid.*: 8)

Nimetatud T-universaale kujundavad üldjoontes kaks hüpoteetilist põhisuundumust: normalisatsioon ja interferents. Mona Baker (1996: 183) on normalisatsiooni määratlenud kui kalduvust eelistada sihtkeelele tüüpilisi jooni ja mustreid. See sarnaneb ühtlasi Gideon Toury (1995: 268) sõnastatud standardisatsioonipõhimõttega ehk kalduvusega

eelistada sihtkeelele ja -kultuurile harjumuspärasemaid, levinud tõlkevasteid. Sihtkeelele ja -kultuurile suunitletus ei tähenda aga tingimata, et tõlge on sihtkeelsete mittetõlgetega väga sarnane. Nagu on osutanud Sonja Tirkkonen-Condit (2004: 177–178), on sihtkeelele eriomased jooned tõlgetes alaesindatud, sest lähtetekstis puudub ajend neid tõlkevalikuna kaaluda. See aga tähendab, et lähte- ja sihtkeele ühised jooned hakkavad tõlgetes domineerima ja nende sagedus võib olla suurem kui mittetõlgetes (Eskola 2004: 96).

Viimati nimetatud tendents on ühtlasi seotud lähteteksti liigse mõjuga sihttekstile (Biel 2014: 334), mida Toury (1995) nimetab interferentsiks. Nimelt märgib ta, et lähteteksti väljendusviis kaldub kanduma ka sihtteksti. Seejuures võib see avalduda nii negatiivse kui ka positiivse ülekandena. Negatiivse ülekande puhul kaldutakse kõrvale sihtkeele tavapärasest väljendusviisist. Positiivne ülekanne väljendub aga kalduvuses eelistada sihttekstis lähte- ja sihtkeele ühiseid jooni, mis mõjutab näiteks keelendite esinemissagedust. (*Ibid.*: 275) Esimesel juhul on erinevus tõlke ja mittetõlke vahel keelekasutajale märgatavam, teisel juhul aga märksa varjatum.

2.2. **Tekstilähedus ja eurokeel**

Seda, et keelekasutajad tajuvad Euroopa Liidu ja riiklike õigusaktide keelt erinevana, näitavad juba terminid, nagu *eurokeel* ja *eurolekt*. Marek Drevingi (2009: 17) sõnul võiks eurokeelt määratleda kitsamalt kui Euroopa Liidu institutsioonide siseslängi, laiemalt aga kui „ELi õigusaktidele omast terminoloogiat ja keelekasutust“. Autorid on aga siiski eriarvamusel, kas eurokeelt saab seejuures pidada eraldiseisvaks õiguskeeleks või mitte. Łucja Biel (2014: 337) on püüdnud vastakaid seisukohti ühitada, märkides, et eurokeelt võiks käsitada mitmekeelse õiguskeelena, mis avaldub igas liikmesriigis küll oma keelevariandina, kuid mida seob ühine mõistesüsteem.

See mõistesüsteem peab võimaldama hõlmata ja sünteesida väga erinevaid riiklikke õigusruume, mistõttu on eurokeelt käsitatud ka liikmesriikide keelte ja kultuuride hübriidina (vt lühiülevaadet nt Biel 2014: 337–339). Enamik eelnõudest koostatakse tänapäeval küll esialgu inglise keeles – 2019. aastal tõlgiti inglise keelest näiteks 85% kõigist ELi tekstidest (Translation in figures 2020) –, kuid mitmekeelse menetluse ja pideva tõlkevajaduse tõttu mõjutab eurokeelt siiski hulk erijooni, sealhulgas eelnõu

soovitatud süntaktiline lihtsustamine, et vältida tõlkeraskusi; eelnõu kvaliteediprobleemid, kaasa arvatud mitteemakeelsete koostajate emakeele eksitav mõju; tõlkimise institutsionaliseerimine, mis viib standardse keelekasutuseni; sõnasõnalise tõlkestrateegia eelistamine ja vähene kodustamine ning pidev koodivahetus eelnõu mitmekeelsel arutamisel ja läbivaatamisel (Biel 2014: 337–338).

Vajadus tagada, et tõlge vastaks ühest küljest ELi juhistele ja sobituks ELi õigustikku tervikuna ning teisalt mõjuks emakeelsele keelekasutajale seejuures võimalikult vastuvõetavana, on tinginud liikmesriikides eurokeele variandid, mis erinevad mingil määral riiklike õigusaktide keelest (vt eri keelevariantide korpusuuringute kohta nt Observing Eurolects 2018). Riiklike ja ELi poolakeelsete õigusaktide tekstilähedust, sealhulgas deontilise vajalikkuse väljendamist, on ulatuslikult uurinud Łucja Biel (2017; 2014). Põhjaliku korpusuuringu on teinud ka Francesca Seracini (2020), kes võrdles modaalsuse väljendamist itaaliakeelsetes riiklikes ja ELi õigusaktides.

Nii Biel (2014) kui ka Seracini (2020) on leidnud, et deontilist vajalikkust väljendatakse riiklikes ja ELi õigusaktides erinevalt. Bieli (2014: 342) korpusuuringu tulemused näitavad, et võrreldes Poola õigusaktidega kasutatakse modaaltegusõnu ELi määruste ja direktiivide poolakeelsetes tõlgetes märksa rohkem. Näiteks on modaaltegusõna *musi* määrustes 14 ja direktiivides 41 korda sagedasem kui Poola õigusaktides (*ibid.*). Võttes arvesse, et *musi* on otsevaste inglise modaaltegusõnale *must*, osutab see Bieli sõnul eeskätt interferentsile ja tõendab, et eurokeelt iseloomustab muu hulgas sõnasõnalisem tõlkestrateegia (*ibid.*: 343). Deontiliste fraseoloogiliste mustrite sagedus on aga väiksem, mis kinnitab hüpoteesi, et sihtkeele erijooned on tõlgetes alaesindatud (*ibid.*: 346).

Nagu Bielgi juhib Seracini (2020: 155) tähelepanu, et ELi õigusaktide itaaliakeelsetes tõlgetes on deontilisi väljendusvahendeid, mida kasutatakse märksa rohkem kui Itaalia õigusaktides, samal ajal kui teised väljendusvahendid on alaesindatud. Näiteks on ELi õigusaktides levinud tegusõna *dovere*, mida kasutatakse kindla kõneviisi oleviku asemel modaaltegusõnade *shall* ja *must* eeskujul rohkem kui Itaalia õigusaktides (*ibid.*: 154), kus seda soovitatakse vältida (*ibid.*: 86–87). Kokkuvõttes ei kinnita aga kumbki uurimus normalisatsioonihüpoteesi. Korpusuuringud osutavad, et eurokeele poolakeelne ja itaaliakeelne variant erinevad sihtkeeles koostatud õigusaktide keelest. Kas ja mil määral kehtib see ka eesti keele kohta, selgub korpusuuringust, mida tutvustan järgmises peatükis.

3. **KORPUSUURING**

Et selgitada kvantitatiivselt välja, kas ja kuidas väljendatakse deontilist vajalikkust Eesti õigusaktides ja ELi määrustes erinevalt ning kas sageduse põhjal on märgata olulisi lahknevusi, tegin korpusuuringu. Selleks kasutasin korpuspäringusüsteeme AntConc ja Sketch Engine.

3.1. **Korpused ja materjali valiku kriteeriumid**

Sketch Engine'is (Kilgarriff jt 2014; https://www.sketchengine.eu) on võimalik uurida nii olemasolevaid korpusi kui ka luua enda kogutud materjalist uusi korpusi. Olemasolevatest Euroopa Liidu tekstide korpustest on mahukaim mitmekeelne paralleelkorpus EUR-Lex, mis sisaldab ELi tekste aastani 2016 kõigis 24 ametlikus keeles (Baisa jt 2016: 2800). EUR-Lexi suur eelis on selle maht: eesti ja inglise keeles on näiteks joondatud kokku 18 miljonit paragrahvi (*ibid.*: 2802) ning 304,6 miljonile eestikeelsele tekstisõnale ehk sõnele vastab 381,2 miljonit ingliskeelset sõnet (ELC 2020). Päringu saab muu hulgas koostada tekstitüübi järgi, luues nii näiteks määruste allkorpuse.

Võttes aga arvesse magistritöö eesmärki ei ole EUR-Lex sobivaim allikas, sest tekstiläheduse uurimiseks ei piisa Eesti õigusaktide ja ELi määruste terviktekstide võrdlusest. Erinevalt ELi määrustest ei sisalda Eesti õigusaktid üldjuhul preambuleid ega arvukaid joonealuseid märkusi. Samuti erineb suuresti lisade sagedus ja maht. Kuna EUR-Lexis ei saa teha päringuid tekstiosa järgi, koostasin ise kakskeelse korpuse ELM19, mille jagasin neljaks allkorpuseks: 1) regulatiivosa, 2) preambulid, 3) lisad ning 4) muu, sealhulgas pealkirjad, tehnilised andmed pealkirja ja preambuli vahel, määruse kohaldatavuse sätted, lõppsätted (koht, kuupäev ja allkiri), joonealused märkused ning komisjoni avaldused. Korpus koosneb 72-st ELi 2019. aasta eesti- ja ingliskeelsest alusmäärusest, mille kogusin EUR-Lexi veebisaidilt. Neist 56 on võtnud vastu Euroopa Parlament ja nõukogu ühiselt ning 16 nõukogu eraldi (vt lisa).

Valim ei hõlma muutmismäärusi, sest nende eesmärk ja sisu erineb märgatavalt alusaktide omast. Samuti ei kuulu valimisse komisjoni määrused, komisjoni delegeeritud määrused ega nõukogu rakendusmäärused, sest need ei ole seadusandlikud aktid. Piirasin

valimit määrustega, sest need on otsekohalduvad ja puudutavad kõiki liikmesriike, mis eristab neid vastavalt direktiividest ja otsustest. Seega on ELi määrused Eesti alus-aktidega eesmärgilt sarnaseimad. Valim on ajaliselt piiratud, et oleks võimalik uurida ajakohast ja hoomatavat tekstikogu. ELM19s on kokku 1 572 262 sõnet, millest eesti-keelset teksti on 642 046 sõnet (vt joonis 2).

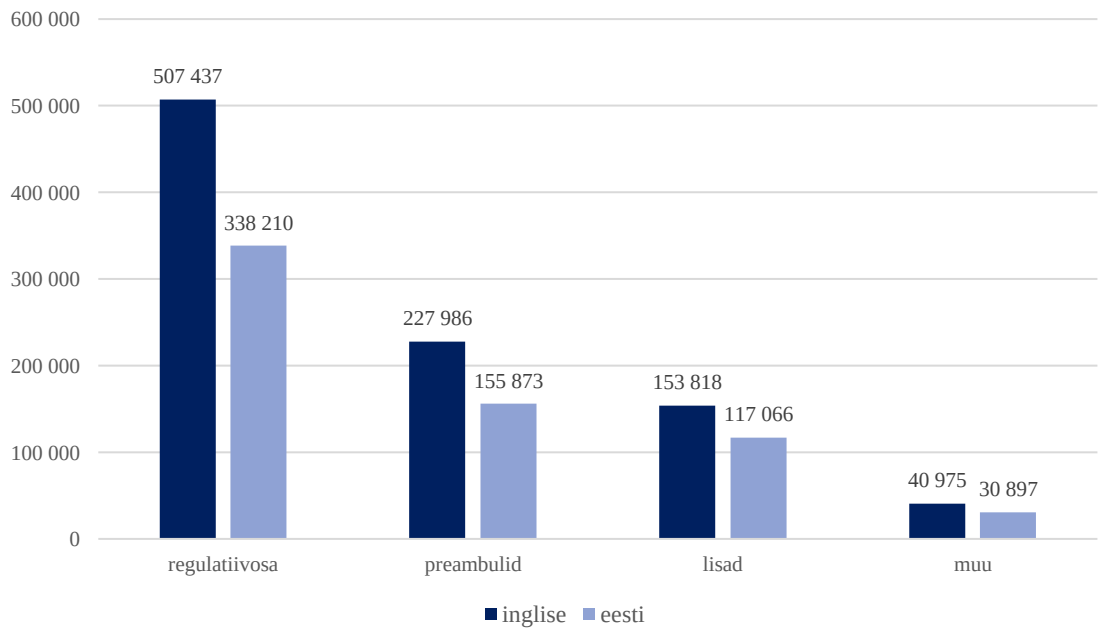

Joonis 2. Sõnede arv ELM19 allkorpustes

ELM19 kõrval koostasin ükskeelse Eesti Vabariigi õigusaktide korpuse EVÕ19, mis koosneb kahest allkorpusest: Eesti Vabariigi seadused (EVS) ja 2019. aasta määrused (EVM). Õigusaktide nimekirja leiab magistritöö lisast. EVSi valimis on 367 kogumise ajal kehtinud seaduse redaktsiooni ilma lisade, preambulite, pealkirjade, tehniliste andmete, õiendite ja joonealuste märkusteta. Redaktsioonide terviktekstid kogusin Riigi Teataja veebisaidilt 7. oktoobril 2020.

EVMis on 278 määrust ilma lisade, pealkirjade ja tehniliste andmeteta. Valimisse on jäetud joonealused märkused, sest nendes täpsustatakse üldjuhul määruse sisu, mitte ei viidata teistele õigusaktidele. Nagu ELM19 puhulgi ei hõlma valim muutmismäärusi. Määrused kogusin Riigi Teataja veebisaidilt 17. oktoobril 2020. EVS võimaldab saada

eesti õiguskeele tuumikust ülevaate, EVM aga vaadelda õiguskeele uusimaid tendentse. EVSis on kokku 3 252 812 sõnet, EVMis aga 449 809 sõnet.

3.2. **Materjali analüüs ja korpusuuringu kitsaskohad**

Nagu juba mainitud, kasutasin materjali analüüsimiseks korpuspäringusüsteeme AntConc ja Sketch Engine. Erinevalt Sketch Engine'ist puudub vabavaralises AntConcis (Anthony 2019) korpuste loomisel mahupiirang, mistõttu eelistasin seda ükskeelse korpuse uurimisel. Et aga võrrelda ELM19 eesti- ja ingliskeelset teksti, kasutasin Sketch Engine'i paralleelvastavusotsingut, mis võimaldab teha väga detailseid päringuid. Kuna korpuste maht on väga erinev, normaliseerisin esinemissageduse 100 000 sõne kohta.

Ehkki korpuste suur maht on üks korpusuuringu suurimaid eeliseid, kaasneb sellega ka kitsaskohti. Puht kvantitatiivne sagedusvõrdlus ei võimalda võtta arvesse konteksti. Et seda kitsaskohta kompenseerida, uurisin sageduse kõrval ka kollokatsioone ehk „sõna tähendusest sõltuv[at] kalduvus[t] esineda koos kindlate teiste sõnadega" (EKK 2007: L 41). Kollokatsioon on seega näiteks *liikmesriigid peavad*, mis koosneb kahest kollokaadist: *liikmesriik* ja *pidama*.

Kontekstiga on tihedalt seotud ka sõnade mitmetähenduslikkus. Kuna sagedus ei anna teavet selle kohta, mis tähenduses ja mil määral on sõna parasjagu kasutatud, aitab kollokatsioonianalüüs välistada vasteid, nagu *peab arvestust* või *peab vajalikuks*, mis ei väljenda deontilist vajalikkust. Kõiki asjakohatuid vasteid ei ole aga suuremahulistes korpustes siiski võimalik käsitsi läbivaatamata välistada.

Samuti ei võimalda mitmetähenduslikkus ja kontekstipõhisus suuremahulises korpusuuringus uurida hästi ühendeid, nagu *on vaja/tarvis* või *on* + oleviku kesksõna, näiteks *on kohaldatav*, mis võivad, aga ei pruugi deontilist vajalikkust väljendada. Seetõttu on need jäänud siinsest analüüsist kahjuks välja. Võib aga eeldada, et kontekstipõhisuse tõttu on need ühendid deontilise vajalikkuse väljendamisel ka õigusaktides pigem tagaplaanil.

4. KORPUSUURINGU TULEMUSED

4.1. Deontiline vajalikkus Eesti Vabariigi õigusaktide regulatiivosas

EVÕ19 kõige sagedasem deontilise vajalikkuse keelend on modaaltegusõna *pidama*, mille normaliseeritud sagedus kindla kõneviisi oleviku kolmandas pöördes on 277 (vt joonis 3). Sageduselt teine modaaltegusõna *tulema* esineb sellest 58% vähem. Kolmandal kohal on kausatiivne tegusõna *kohustama*, mis esineb peamiselt täisminevikus *tud*-kesksõnana. Muud deontilise vajalikkuse keelendid, näiteks *kuuluma* koos alaleütlevas käändes teonimega, on EVÕ19s pigem marginaalsemad.

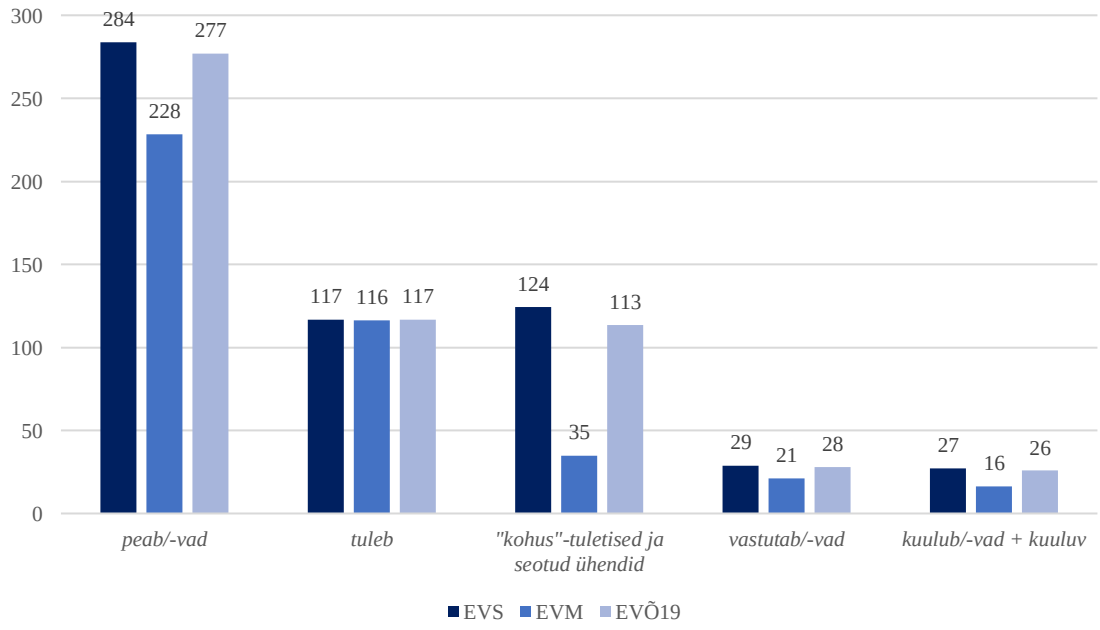

Joonis 3. Deontilise vajalikkuse keelendite normaliseeritud sagedus EVÕ19s

Deontilise vajalikkuse keelendid on levinumad EVSis. Suurim erinevus tuleb esile *kohus*-tüveliste tuletiste, nagu tegusõnade *kohustama* ja *kohustuma* sageduses, mis on EVMis 72% väiksem. Seevastu erineb modaaltegusõna *tulema* normaliseeritud sagedus EVSis ja EVMis üksnes kuue kümnendiku võrra. Lisaks on nii EVSis kui ka EVMis õigusakte, mis ei sisalda ühtegi kolme sagedasema deontilise vajalikkuse keelendi vastet. Sõna-

vormid *peab*, *peavad*, *tuleb* ja *kohustatud* ei esine kordagi 18 seaduses ja 99 määruses, mis moodustavad korpuses vastavalt 5% seaduste ja 36% määruste koguarvust.

Asjaolu, et deontilise vajalikkuse keelendite sagedus erineb õigusaktiti, kinnitab ühest küljest seda, et seadustel ja määrustel on Eesti õigusruumis eri eesmärk. Teisalt aga osutab erinevus seaduste vahel asjaolule, et leksikaalvahendite kõrval kasutatakse eesti õiguskeeles deontilise vajalikkuse väljendamiseks jõudsalt ka kindla kõneviisi olevikku. Edaspidi aga vaatleme lähemalt just leksikaaltasandit.

4.1.1. **Modaaltegusõnad *pidama* ja *tulema***

Modaaltegusõna *pidama* sagedasim sõnavorm *peab* esineb EVSis 7932 korda ja on üldjärjestuses sageduselt kahekümne üheksas sõna, EVMis aga 867 korda, olles sageduselt neljakümne neljas sõna. Seejuures on modaalkeelenditest sagedasem üksnes sõnavorm *võib*, mis on EVSis sageduselt kolmeteistkümnes (18 825) ja EVMis neljakümne esimene (958).

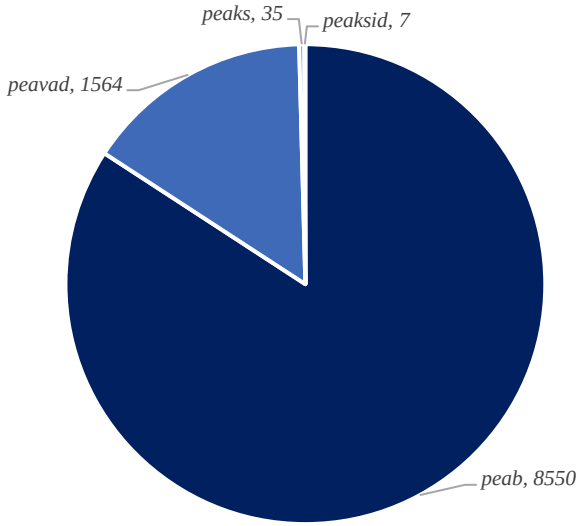

Joonis 4. Modaaltegusõna pidama *puhassagedus EVÕ19s*

Tuleb aga arvestada, et üldine sagedusjärjestus hõlmab ka vasteid, mis ei väljenda modaalsust. Seetõttu olen täpsema ülevaate saamiseks eemaldanud levinud kollokatsioonid, kus sõnade *peab* ja *peavad* kollokaat on *asjakohaseks*, *arvestust*, *kohaseks*, *raamatut*, *registrit*, *sobilikuks*, *sobivaks* või *vajalikuks*, sealhulgas liitsõnad, nagu *raamatupidamisarvestust* (vt joonis 4).

Võrreldes vormiga *peab* on teiste tegusõna *pidama* vormide sagedus märgatavalt väiksem (vt joonis 5). Kindla kõneviisi mitmus esineb EVÕ19s viis ja pool korda vähem kui ainsus ning tingivas kõneviisis on *pidama* vasteid korpuses kokku üksnes 42. Mitmuse vormide väiksem sagedus kinnitab eesti õiguskeele põhimõtet eelistada võimaluse korral mitmusele ainsust, nagu see on sätestatud hea õigusloome ja normitehnika eeskirja § 15 lõikes 4.

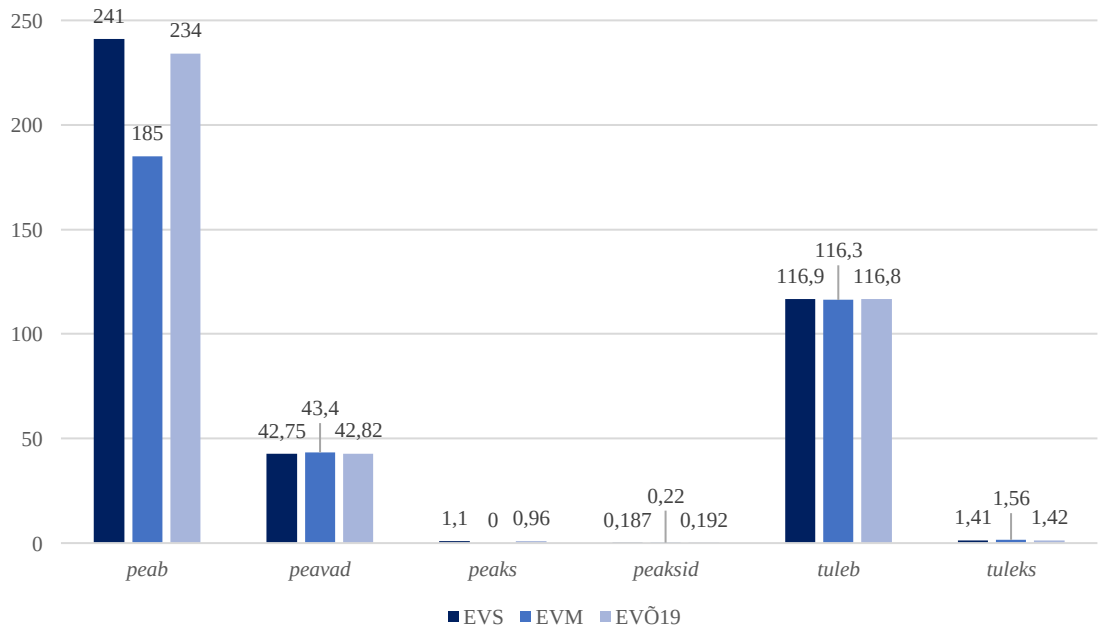

Joonis 5. Modaaltegusõnade pidama *ja* tulema *normaliseeritud sagedus EVÕ19s*

Erinevalt tegusõnast *pidama* kasutatakse tegusõna *tulema* modaaltähenduses üksnes kolmanda pöörde ainsuses, isegi kui õigussubjekt on mitmuslik. Sõnavorm *tuleb* esineb EVÕ19s kokku 4265 korda ja selle normaliseeritud sagedus on 117. Nagu eespool mainitud, on normaliseeritud sageduserinevus EVSi ja EVMi vahel üksnes kuus

kümnendikku (vt joonis 5). Nagu tegusõna *pidama* puhulgi on ülekaalus kindlas kõneviisis vorm ning *tuleks* moodustab sõnade *tuleb* ja *tuleks* koguvastetest ainult 1,2%.

Nagu mainitud jaotises 1.2, on üks tingiva kõneviisi eesmärke kohustust pehmendada (vt näide 6). EVÕ19s on see funktsioon aga pigem tagaplaanil. Soovituslikkuse asemel tuleb eeskätt esile irreaalsustähendus viidetes tingimuslikele olukordadele, kus kohustus kohalduks (vt näide 7).

(6) Kui mõõtemääramatuse väärtust ei ole võimalik saavutada *tuleks* valida parim võimalik tehnika (kuni 60%). (JVK § 14 lg 7 märkus 5)

(7) Avaldus esitatakse kohtule, kellele kohtualluvuse sätete kohaselt *tuleks* esitada hagi. (TsMS § 382 lg 1)

Näites 7 on reguleeritud olukorda, kus kohtule esitatakse hagi asemel avaldus. Juhul kui isik otsustab esitada avalduse, on tal kohustus esitada see kindlale kohtule. Nimetatud kohustuse kehtestamiseks on kasutatud pealauses kindlat kõneviisi. Kõrvallauses on aga kasutatud tingivat kõneviisi, et viidata kohustusele, mis kohalduks, kui isik otsustaks esitada hagi. Selline eristus lisab modaaltegusõnale tähendusvarjundi, et kohustus on küll õigusaktis sätestatud, kuid asjaomastel tingimustel see ei kohaldu. Eitusvarjund tuleb hästi esile ka näites 8, kus tingivast kõneviisist selgub, et on olemas kohustus kinnistada laev laevakinnistusraamatus, kuid see on täitmata: laev peab olema kinnistatud laeva-kinnistusraamatus, aga ei ole.

(8) Sissenõude pööramisel laevale, mis *peaks* olema kinnistatud laevakinnistusraamatus, rakendatakse neid kinnistatud laevade kohta käivaid täitemenetluse seadustiku sätteid, mis ei eelda kannet laevakinnistusraamatus. (LAÕS § 79 lg 3)

Peale selle rõhutatakse tingiva kõneviisiga veel näiteks sündmuse võimalikkust, nagu näites 9, või tulevast deontilist vajalikkust, nagu näites 10.

(9) Kui kattuvuse kohandamise või volatiilsuse kohandamise rakendamisest loobumine *peaks* põhjustama solventsuskapitalinõude mittetäitmise, *peab* kindlustusandja lisaks esitama analüüsi meetmete kohta, mida ta saaks rakendada, et taastada nõuetekohaste

omavahendite tase või muuta riskiprofiili, et tagada solventsuskapitalinõude täitmine. (KindlTS § 97 lg 8)

(10) Nomineerimiskomitee: [...] määrab sihttaseme, kui palju *peaks* juhatuses olema vähem esindatud soost isikuid, ja töötab välja poliitika vähem esindatud soost isikute arvu suurendamiseks ja seatud sihttasemini jõudmiseks; (VPTS § 124^5 lg 3)

Mõistagi ei ole nimetatud tähendusvarjundid üksteist välistavad, vaid nagu kirjutab Erelt (2017: 162), tingivas kõneviisis „on ühendatud irreaalsustähendus episteemilise võimalikkuse tähendusega. Tingiv kõneviis markeerib sündmuse (või seisundi) irreaalsust vaatlushetkel ja selle episteemilist võimalikkust (esinemise tõenäosust) mingis kujuteldavas situatsioonis („võimalikus maailmas“)“.

Nagu nähtub näidetest 7–10, on irreaalsustähendus levinud kõrvallauses. Ka korpuses esineb 91% tingiva kõneviisi vormidest just kõrvallauses (vt joonis 6). Pealausevasteid on EVÕ19s üksnes kaheksa, millest kuue funktsioon on kohustust pehmendada ja millest omakorda viis pärinevad EVMist. Erinevalt EVSist on EVMis esil just eesmärk kohustust pehmendada: viis kaheksast vastest märgivad soovitust ja ülejäänud kolm on osa väljendtegusõnast *arvesse tulema*.

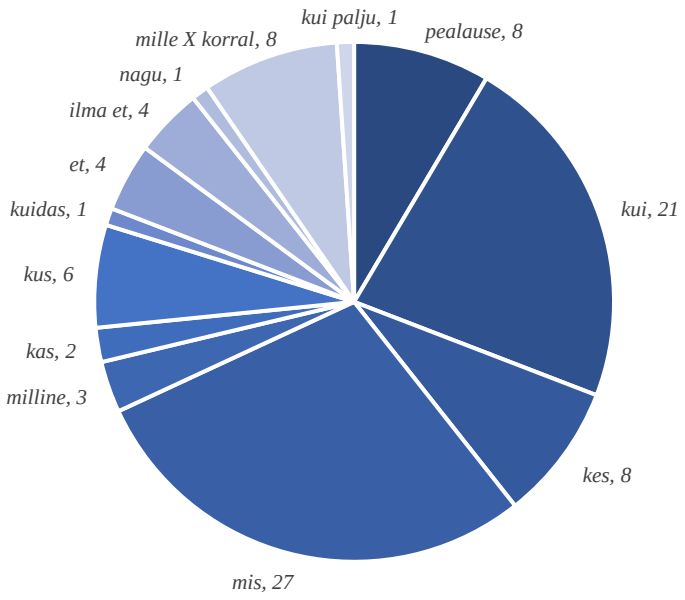

Joonis 6. Sõnade peaks, peaksid *ja* tuleks *puhassagedus EVÕ19s kõrvallause sidendi järgi*

4.1.2. **Kausatiivne tegusõna *kohustama* ja samatüvelised keelendid**

Modaaltegusõnade *pidama* ja *tulema* kõrval väljendatakse deontilist vajalikkust Eesti õigusaktides eeskätt kausatiivse tegusõnaga *kohustama*. Sõna *kohustatud* esineb EVÕ19s kokku 3689 korda ja selle normaliseeritud sagedus on sõna *tuleb* omast kuueteistkümne võrra väiksem (vt joonis 7). Vahe on veelgi väiksem EVSis, kus sõna *kohustatud* normaliseeritud sagedus erineb sõna *tuleb* omast üksnes kuue võrra. EVMis seevastu on sõna *kohustatud* vasteid sõnast *tuleb* 75% vähem.

Siinkohal tuleb aga arvestada, et erinevalt sõnast *tuleb* hõlmab sõna *kohustatud* sagedus ka eitusvorme ja omadussõnalisi täiendeid. 3,6%-s sõna *kohustatud* vastetes esineb sellest üks kuni neli kohta vasakul sõna *ole* ja 19%-s on see omadussõnaline täiend ühendis *kohustatud isik* või *kohustatud subjekt* (vt joonis 8). Seega esineb kesksõna *kohustatud* jaatuses ligikaudu 2861 korda ja selle normaliseeritud sagedus on sõna *tuleb* omast ligi kolmandiku võrra väiksem.

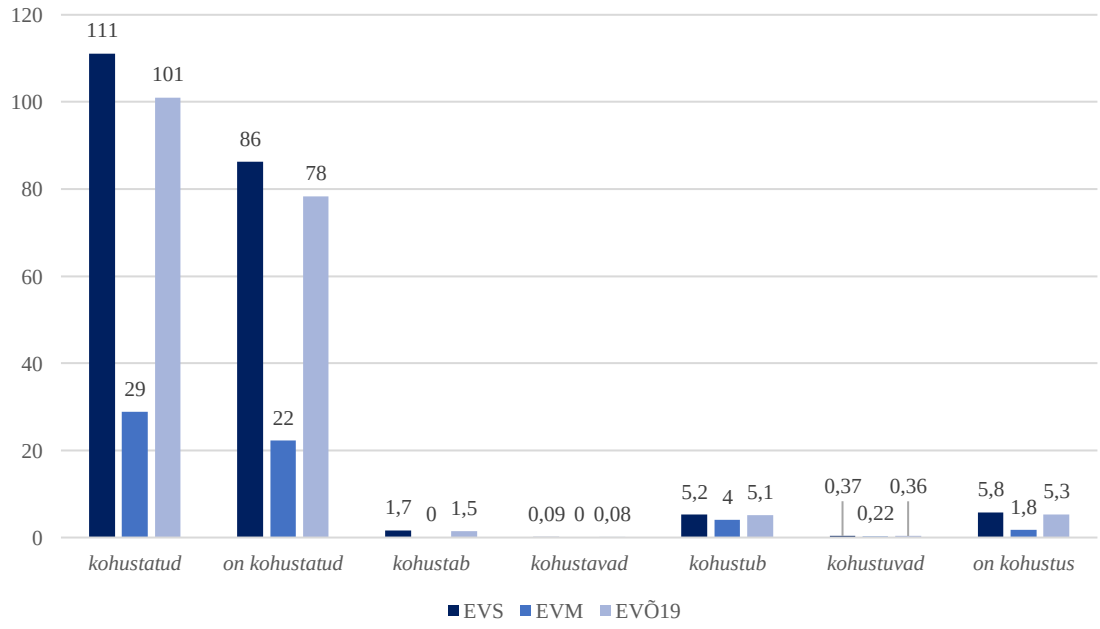

Joonis 7. Kohus-*tuletiste ja seotud ühendite normaliseeritud sagedus EVÕ19s*[1]

[1] Kategooria *on kohustatud* hõlmab sõna *kohustatud* vasteid, kust on maha arvatud vasted, kus 1) sõnast *kohustatud* üks kuni neli sõna vasakul on sõna *ole* ja 2) sõna *kohustatud* funktsioneerib omadussõnalise täiendina, mille kollokaat vahetult paremal on *isik* või *subjekt*. Kategooria *on kohustus* hõlmab siin ja

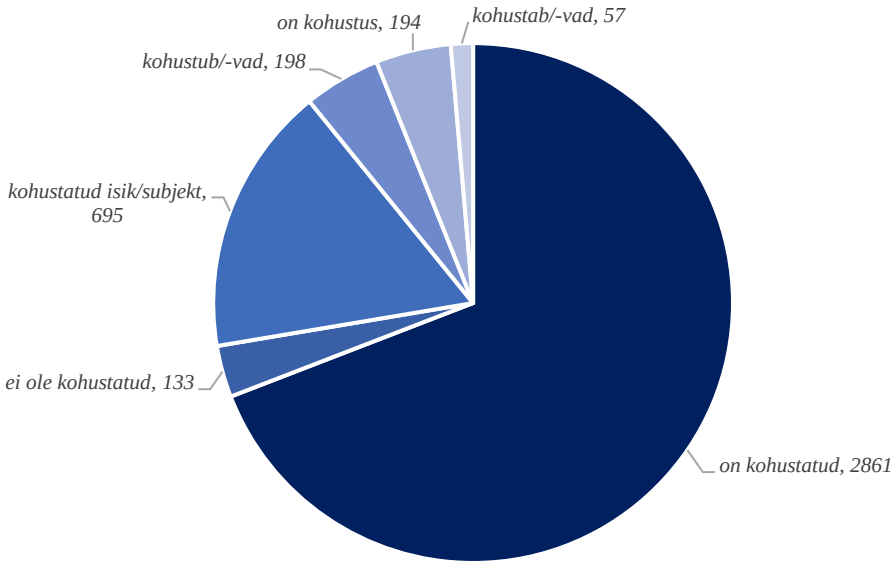

Joonis 8. Tegusõnade kohustama *ja* kohustuma *ning ühendi* on kohustus *puhassagedus EVÕ19s*

Umbisikulise tegumoe kõrval leidub EVSis aga ka 57 isikulises tegumoes vastet, millest 23% pärineb tsiviilkohtumenetluse seadustikust ja 32%-s on alus *kohus* (vt joonis 9). Erinevalt umbisikulisest ühendist *on kohustatud* (vt näide 11) väljendatakse isikulises tegumoes üldjuhul vahendatud kohustust. Näiteks võib õigussubjektil olla asjaomase õigusakti järgi kohustus tekitada teisele õigussubjektile kohustus, nagu näites 12. Sellistes näidetes on tihti nimetatud ka seda, millega kohustus kehtestatakse. Näites 12 on see ette-kirjutus.

(11) Vabariigi Valitsus *on kohustatud* Riigikogu seisukohast kinni pidama. (RKKTS § 152^4 lg 3)

(12) Pakkumise peatamisel *kohustab* inspektsioon oma *ettekirjutusega* emitenti või pakkujat kõrvaldama pakkumise peatamise aluseks olnud asjaolud. (VPTS § 36 lg 2)

(13) Haldusakt on tühine, kui: [...] 4) *see kohustab* toime panema õigusrikkumise; (HMS § 63 lg 2)

edaspidi ühendeid *on kohustus*, *on X-l kohustus* ja *kohustus on X-l*, kus X on üks kuni kolm sõna, ning sisaldab ka liitsõnu, nagu *tõendamiskohustus*. Seetõttu võib ühendi sagedus olla EVÕ19s veelgi suurem.

Akt või muu dokument võib seejuures aga olla ka lause alus, nagu näites 13. Sel juhul on tegija, kõnealuses näites haldusakti andja, jäetud mainimata, kuid semantiliselt on siiski tagaplaanil õigussubjekt, kes kohustab, ja õigussubjekt, keda kohustatakse.

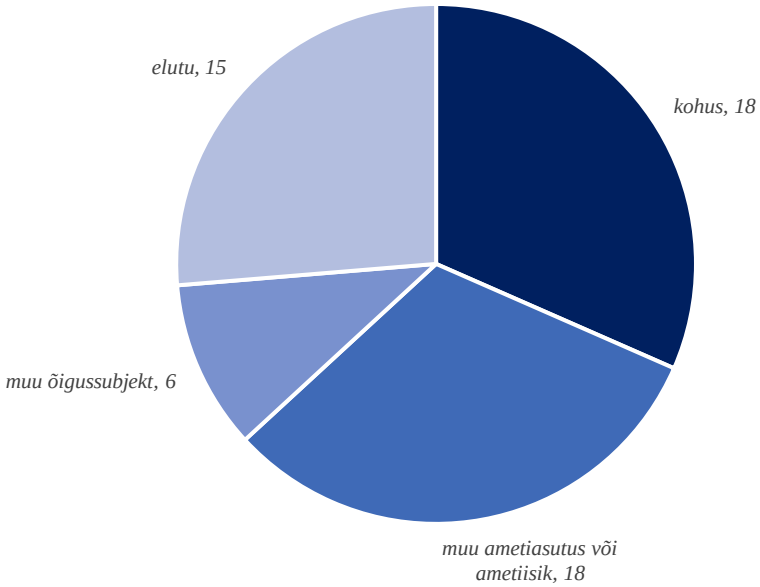

Joonis 9. Sõnade kohustab *ja* kohustavad *puhassagedus EVSis aluse järgi*

Peale eeltoodu on ka näiteid, kus kohustus ei johtu konkreetsest õigussubjektist või aktist, vaid õigusest üldiselt (vt näide 14). Selle üks kasutusvaldkondi on ametivanne (vt näide 15), mida leidus korpuses viis ehk üks kolmandik elutu alusega vastetest.

(14) Abiellumisega alustavad mees ja naine abielulist kooselu, mis *kohustab* neid vastastikuseks lugupidamiseks ja toetuseks. (PKS § 15 lg 1)

(15) «Tõotan jääda ustavaks Eesti Vabariigi põhiseaduslikule korrale ning täita kõiki ülesandeid, milleks vandeadvokaadikutse mind *kohustab*.» (AdvS § 28 lg 2)

Kausatiivse *kohustama* kõrval kasutatakse Eesti õigusaktides veel samatüvelist enese-kohast tegusõna *kohustuma*. Nagu kõigi eelvaadeldud tegusõnade puhulgi on sageduselt levinuim ainsuse vorm, mis esineb EVÕ19s 185 korda ehk kolm korda rohkem kui sõnad *kohustab ja kohustavad* kokku. Siiski kasutatakse tegusõna *kohustuma* võrreldes ühendi-

ga *on kohustatud* pigem vähe (vt joonis 7). Sõna *kohustatud* on EVÕ19s kaheksateist ja pool korda sagedasem kui sõnad *kohustub* ja *kohustuvad* kokku. EVMis on aga ülekaal märksa väiksem kui EVSis.

Tegusõna *kohustuma* erineb teistest eelvaadeldud tegusõnadest selle poolest, et ei ole väljenduselt mitte direktiiv, vaid komissiiv. Puht keelelisel tasandil on õigussubjekt ise see, kes võtab endale kohustuse, kuid semantilisel tasandil on kohustuse kehtestaja siiski seadusandja, nagu näites 16. Nagu *kohustama* puhulgi võib aga tegusõna *kohustuma* kasutada ka selleks, et viidata kohustusele, mis on seotud muu dokumendiga, näiteks üürilepinguga, nagu näites 17. Sel juhul ongi õigussubjekt ise see, kes võtab lepingu sõlmides endale õigusaktis sätestatud kohustuse. Sellise kasutuse levikule viitab muu hulgas asjaolu, et 45% sõnade *kohustub* ja *kohustuvad* vastetest pärineb võlaõigus-seadusest ning 17% vastete kollokaat vahetult paremal või vasakul on iseseisva sõna või põimliitsõna põhisõnana *lepinguga*.

(16) Kahtluse korral *kohustub* advokatuuri juhatus kontrollima riigi õigusabi tasu ja kulude põhjendatust. (RÕS § 24 lg 1)
(17) *Üürilepinguga kohustub* üks isik (üürileandja) andma teisele isikule (üürnikule) kasutamiseks asja ja üürnik *kohustub* maksma üürileandjale selle eest tasu (üüri). (VÕS § 271)
(18) Järelevalveasutusel *on kohustus* vastata kirjalikule pöördumisele hiljemalt kahe nädala jooksul. (AÜS § 24 lg 1)

Nimetatud *kohus*-tüveliste tegusõnatuletiste kõrval esineb korpuses veel analüütiline tarind *on kohustus* (vt näide 18), mille normaliseeritud kogusagedus EVÕ19s on 5,3 ja mis esineb sõnadest *kohustub* ja *kohustuvad* seega kõigest kümnendiku võrra vähem.

4.1.3. **Tegusõnad *vastutama, kuuluma* ja *lasuma***

Nagu eelmistest jaotistest selgus, kasutatakse deontilise vajalikkuse väljendamiseks enim modaaltegusõnu ja *kohus*-tüvelisi tuletisi, nagu *kohustama*. Nende kõrval on aga näiteid kohustuse märkimisest ka tegusõnade *vastutama, kuuluma* ja *lasuma* vastetes. Neist kõige

sagedasema tegusõna *vastutama* normaliseeritud sagedus kindla kõneviisi oleviku kolmandas pöördes on EVÕ19s 28. Nagu *pidama*, *kohustama* ja *kohustuma* puhulgi on levinuim ainsuse vorm, mille normaliseeritud sagedus erineb EVSis ja EVMis kõigest kahe võrra (vt joonis 10).

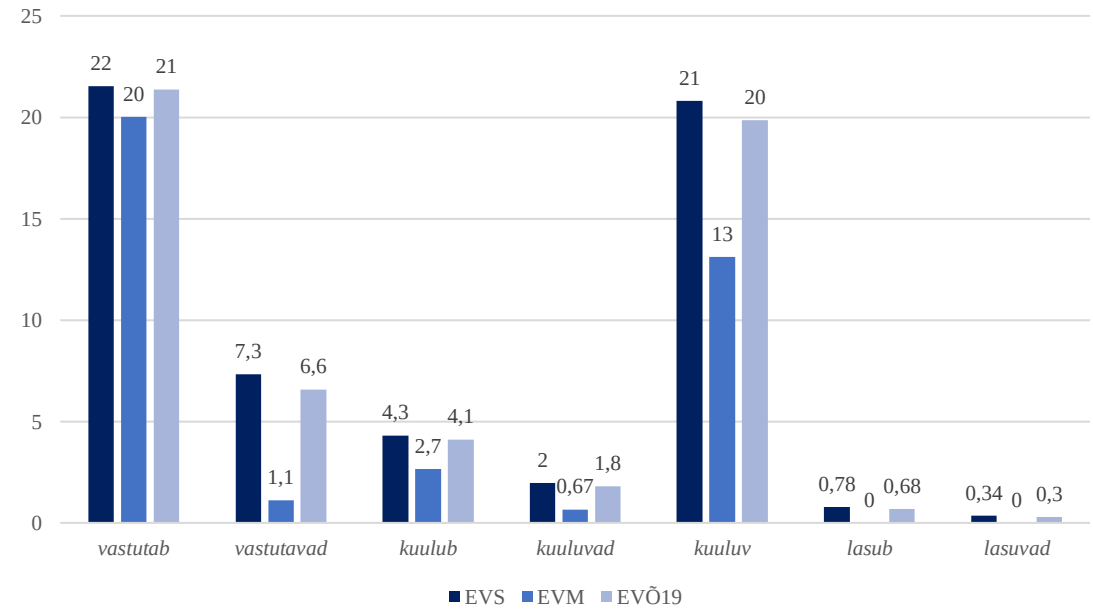

Joonis 10. Tegusõnade vastutama, kuuluma *ja* lasuma *normaliseeritud sagedus EVÕ19s*[2]

EKI ühendsõnastiku (2020 *sub* vastutus) järgi on üks sõna *vastutus* tähendusi „õiguslik kohustus järgida seadust, lepingut, avalikku korda vms, mille rikkumise puhul kohaldatakse vastavat karistust“. Kohustus ja vastutus on õiguses küll eri mõisted, kuid neid ei ole võimalik käsitada üksteisest lahus. Vastutus eeldab, et on olemas kohustus, mille rikkumine toob kaasa õiguslikud tagajärjed, ja kohustus eeldab, et õigussubjekt vastutab kohustuse täitmata jätmise eest.

Erinevalt tegusõnast *kohustama* rõhutatakse tegusõnaga *vastutama* eeskätt just õiguslikke tagajärgi, nagu näites 19. Seejuures on selle levinuim kollokaat kuni viis sõna paremal või vasakul *kahju*, mis esineb 13% vastetes.

[2] Sõna *vastutavad* sagedusest on siin ja edaspidi eemaldatud kõik vasted, kus *vastutama* on osa terminist *vastutav töötleja*. Sõnade *kuulub* ja *kuuluvad* sagedus hõlmab vasteid, kus nende ja alaleütlevas käändes teonime vahel on kuni neli sõna. Sõna *kuuluv* sagedus hõlmab kõigis käänetes vasteid, kus teonimi on kesksõnast vahetult vasakul. Tegusõna *lasuma* sagedus hõlmab üksnes vasteid deontilise vajalikkuse kohta.

(19) Vandetõlk *vastutab* isiklikult oma kutsetegevuses süüliselt tekitatud varalise kahju eest. (VTS § 15 lg 1)

On aga näiteid, kus vastutust ja kohustust on raskem lahutada, nagu näites 20, kus maamõõtjale on ühtlasi kehtestatud kohustus tagada andmete õigsus ja järgida mõõdistamisel õigusakte. Peale selle leidub näiteid, kus sättes kirjeldatud tegevus ei pruugi olla nimetatud õigussubjekti kohustus, kuid kuulub siiski tema vastutusalasse. Niimoodi vastutab ülem näites 21 küll distsiplinaarkaristuse õigeaegse täideviimise eest, kuid ei pruugi seejuures olla isik, kellel on kohustus distsiplinaarkaristus isiklikult täide viia.

(20) Maamõõtja *vastutab* tema teostatud mõõdistamise andmete õigsuse ja katastrimõõdistamise seaduslikkuse eest. (MaaKatS § 16 lg 2)
(21) Distsiplinaarkaristuse määranud ülem *vastutab* distsiplinaarkaristuse õigeaegse täideviimise eest. (KVTS § 188 lg 5)

Vastutama kõrval on sageduselt järgmine tegusõna *kuuluma*, mida kasutatakse kohustuse märkimiseks alaleütlevas käändes teonimega (vt näide 22).

(22) Kui uue samaväärse asja soetamine ei ole võimalik, *kuulub hüvitamisele* hävinud või kaotsiläinud asja väärtus. (VÕS § 132 lg 2)

Sõnade *kuulub, kuuluvad* ja *kuuluv* normaliseeritud sagedus EVÕ19s on kokku 26. Seejuures esineb kindla kõneviisi oleviku kolmandat pööret 216 korda ja oleviku kesksõna 725 korda. Tegusõna *kuuluma* on seega kesksõnana ligi kolm ja pool korda sagedasem kui öeldisena. Kesksõna *kuuluv* levik koos teonimega osutab kalduvusele kasutada õiguskeeles pikki täiendfraase, millele on viidanud näiteks Riina Reinsalu (2016: 61). Ka näite 23 täiendfraasi saaks soovi korral sõnastada ümber kõrvallauseks, näiteks *haldusakt, mis avaldatakse üleriigilise levikuga päevalehes, kehtib*.

(23) *Üleriigilise levikuga päevalehes avaldamisele kuuluv* Inspektsiooni haldusakt kehtib akti resolutiivosa üleriigilise levikuga päevalehes avaldamisest arvates, kui see haldusakt ei ole eelnevalt adressaadi suhtes kehtima hakanud. (FIS § 55 lg 5)

Tegusõnaga *kuuluma* sarnaneb mõnevõrra tegusõna *lasuma*, mille põhitähendus ei ole samuti modaalne. *Lasuma* sagedus on EVÕ19s väga väike, kuid neljakümne kahest vastest kolmkümmend kuus on deontilise vajalikkuse kohta. Neist omakorda kahekümne seitsmes esineb *lasuma* koos sõnaga *kohustus* (vt näide 24). On aga ka vasteid, kus tegusõna *lasuma* väljendab deontilist vajalikkust üksinda, nagu näites 25.

(24) *Oma õiguste tõendamise kohustus lasub* isikul või tema pärijatel. (ORAS § 7 lg 4)

(25) Isik, kellel koormise täitmine *lasub*, võib oma arvel lasta selle täita teisel isikul. (KOKS § 36 lg 5)

Siiamaani käsitletud keelendite kõrval on deontilise vajalikkuse väljendamiseks kahtlemata ka teisi keelendeid, nagu jaotises 1.2 viidatud ühend *on vaja*, kuid modaaltähenduse tihe seos kontekstiga raskendab nende kvantitatiivset uurimist. Sõna *vaja* esineb EVÕ19s näiteks 612 korda, kuid piir kohustuse ja vajaduse vahel oleneb puht kontekstist.

Igal juhul aga domineerivad Eesti õigusaktides kindla kõneviisi kõrval eeskätt modaaltegusõnad *pidama* ja *tulema* ning ühend *on kohustatud*. Järgmiseks vaatleme, kuidas väljendatakse deontilist vajalikkust ELi määrustes ja kuidas see erineb Eesti õigusaktidest.

4.2. **Deontiline vajalikkus eestikeelsetes Euroopa Liidu määrustes**

Nagu osutatud jaotises 1.5, erineb eestikeelne eurokeel Eesti õigusaktide keelest selle poolest, et eesmärk luua keeleliselt ühtne süsteem on viinud suurema standardiseerituseni. ELi õigusaktide tõlkijatel on seega keerukas ülesanne leida tasakaal neile seatud väljenduspiirangute ja eesti õiguskeele tavade vahel. Asjaolu, et ELi õigusaktides soovitatakse inglise keele tähtsaim modaaltegusõna *shall* tõlkida võimaluse korral kindla kõneviisiga, avaldub ka levinud deontilise vajalikkuse keelendite, nagu *peab*, *tuleb* ja *on kohustatud* väiksemas esinemissageduses (vt joonis 11).

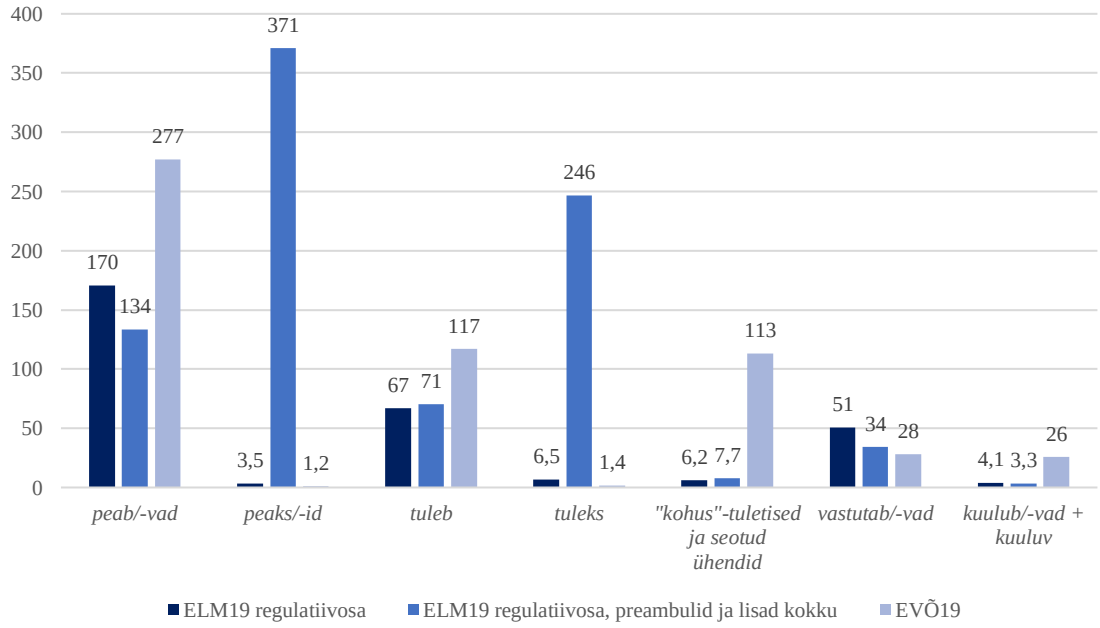

Joonis 11. Deontilise vajalikkuse keelendite normaliseeritud sagedus ELM19s ja EVÕ19s[3]

Nagu EVÕ19ski domineerivad ELM19 regulatiivosas modaaltegusõnad *pidama* ja *tulema*, mille normaliseeritud sagedus kindla kõneviisi oleviku kolmandas pöördes on vastavalt 170 ja 67. *Kohus*-tüveliste tuletiste normaliseeritud sagedus jääb aga alla kümne ja on isegi kolme kümnendiku võrra väiksem kui sõna *tuleks* oma. Sageduselt kolmandal kohal on hoopis tegusõna *vastutama*, mis esineb ELM19 regulatiivosas peaaegu kaks korda rohkem kui EVÕ19s. Ka muude keelendite, nagu *kuuluma* sagedus on ELM19s pigem väike, mis osutab eesti eurokeele väiksemale varieeruvusele. Samuti eristab eurokeelt tingiva kõneviisi vormide rohkus, mis johtub eeskätt preambulitest. Järgmiseks aga vaatlemegi neid tendentse juba lähemalt.

4.2.1. **Modaaltegusõna *pidama***

Erinevalt EVÕ19st on modaaltegusõna *pidama* sagedasim vorm ELM19s tervikuna *peaks* (vt joonis 12). Regulatiivosas ja lisades domineerib aga siiski sõnavorm *peab*, esinedes

[3] Sõnade *peab* ja *peavad* sagedusest on lisaks jaotises 4.1.1 nimetatud kollokatsioonidele eemaldatud ELM19s levinud vasted, kus *pidama* esineb koos sõnaga *logi* või *logisid*.

vastavalt 313 ja 78 korda. EVÕ19ga võrreldes on sõnavormi *peab* normaliseeritud sagedus ELM19 regulatiivosas kaks ja pool korda väiksem. See-eest mitmuse vorm esineb rohkem ELM19s, kus selle normaliseeritud sagedus on regulatiivosas 78 ja lisades 46 ning jääb EVÕ19 42,8-le viie kümnendikuga alla üksnes preambulites.

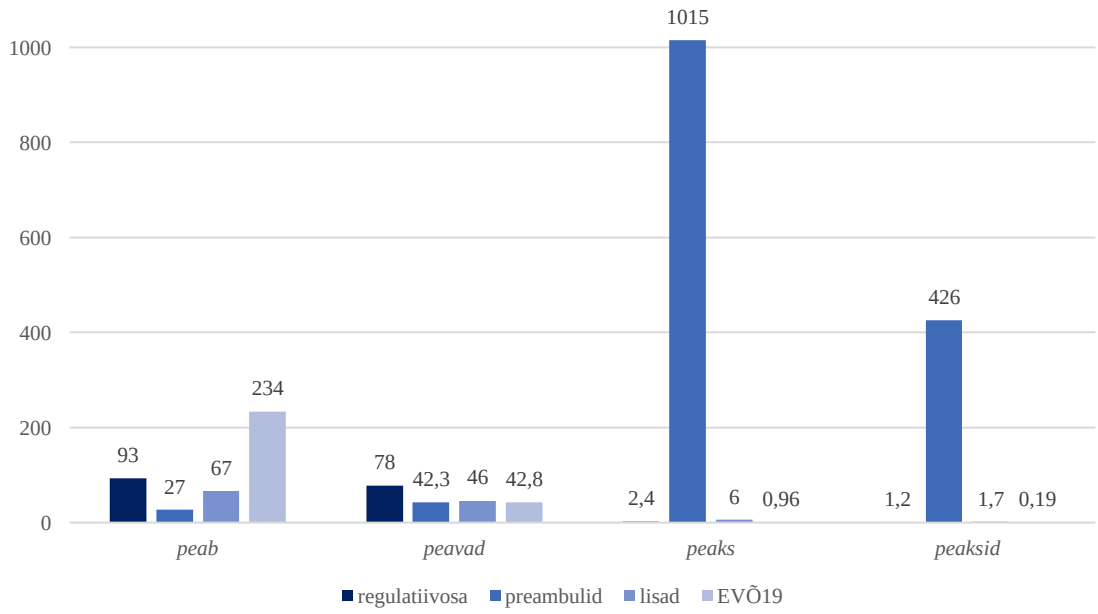

Joonis 12. Modaaltegusõna pidama *normaliseeritud sagedus ELM19s ja EVÕ19s*

Sagedusvahe kindla kõneviisi ainsuse ja mitmuse vormi vahel on ELM19 regulatiivosas 92% väiksem kui EVÕ19s. Seda saab ühest küljest põhjendada vajadusega järgida lähteteksti sõnastust, teisalt aga ka õigusaktide sisu eripäraga. Kui võrrelda sõna *peavad* kümmet kõige sagedasemat kollokaati vahetult vasakul, langevad ELM19 regulatiivosas ja EVÕ19s kokku üksnes kollokaadid *meetmed* ja *mis*, kuigi sarnaseks võib pidada ka kollokaate *liikmed* ja *liikmesriigid* (vt joonis 13). Esikümnes on aga ka kollokaate, mis esinevad vahetult vasakul ainult ühes korpustest. Näiteks ei esine EVÕ19 sageduselt teine ja kolmas kollokatsioon *isikud* ja *dokumendid peavad* ELM19 regulatiivosas kordagi. Kollokatsioonid *karistused*, *liikmesriigid* ja *kalalaevad peavad* on aga puudu EVÕ19st ning *pakkujad peavad* esineb vaid korra.

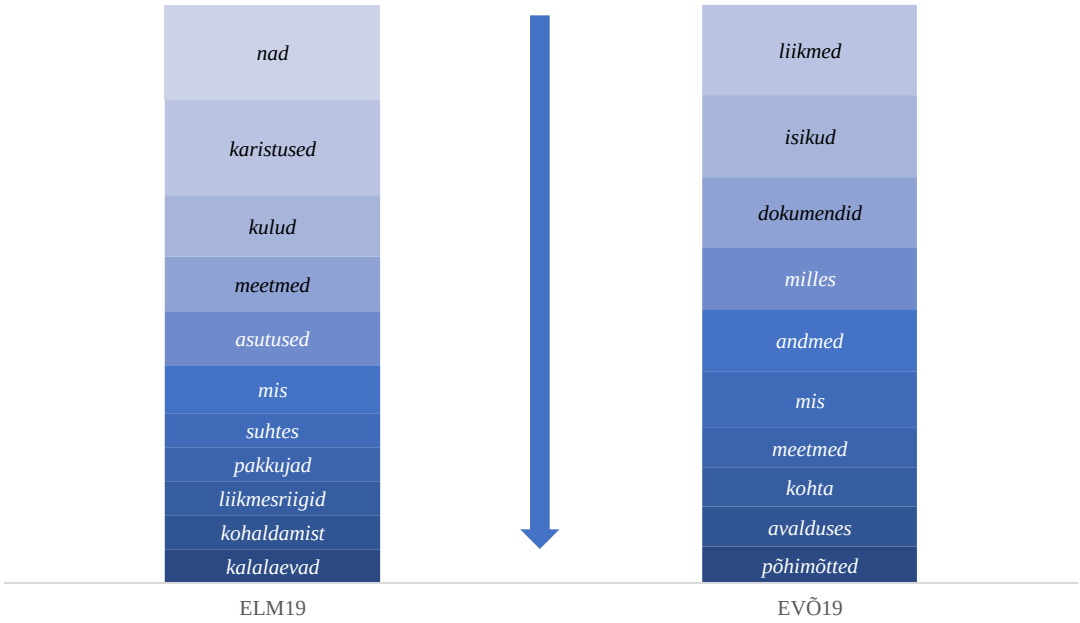

Joonis 13. Sõna peavad *regulatiivosa kümme kõige sagedasemat kollokaati vahetult vasakul*

Vaieldamatult suurim erinevus eestikeelsete ELi määruste ja Eesti õigusaktide vahel tuleb aga esile *pidama* kasutuses tingivas kõneviisis, mis kinnitab eeskätt seda, et preambulite eesmärk erineb suuresti regulatiivosa omast. Sõnavorm *peaks* on preambulite üldises sagedusjärjestuses seitsmes sõna, samal ajal kui *peab* ei kuulu ELM19 regulatiivosas isegi esimese saja hulka. Ainuüksi sõna *peaks* normaliseeritud sagedus küündib preambulites 1015-ni ning sõnade *peaks* ja *peaksid* oma kokku lausa 1441-ni. See on ka põhjus, miks modaaltegusõna *pidama* normaliseeritud sagedus regulatiivosas, preambulites ja lisades kokku on tingivas kõneviisis üle kahe korra suurem kui kindlas kõneviisis (vt joonis 11). Sellegipoolest, kuigi sõnade *peaks* ja *peaksid* normaliseeritud kogusagedus on regulatiivosas ja lisades vastavalt 3,5 ja 7,7 ning seega preambulitega võrreldes väga väike, ületab see märgatavalt sagedust EVÕ19s, kus see on kõigest 1,2.

4.2.2. **Modaaltegusõna *tulema***

Nagu EVÕ19ski kasutatakse ka ELM19s modaaltegusõna *pidama* kõrval enim modaaltegusõna *tulema*. See esineb nii kindlas kui ka tingivas kõneviisis enim preambulites, kus

selle normaliseeritud sagedus on vastavalt 81 ja 939 (vt joonis 14). Erinevalt tingivast kõneviisist on aga vorm *tuleb* preambulites 17% sagedasem kui vormid *peab* ja *peavad* kokku. Regulatiivosas ja lisades domineerib seevastu vorm *tuleks*: regulatiivosas on see 86% ja lisades 134% sagedasem kui *peaks* ja *peaksid* kokku. EVÕ19ga võrreldes ilmneb, et sagedusjärjestus on vastupidi üksnes preambulites, kus on erinevalt regulatiivosast ja lisadest kindlas kõneviisis sagedasem *tulema*, tingivas kõneviisis aga *pidama*.

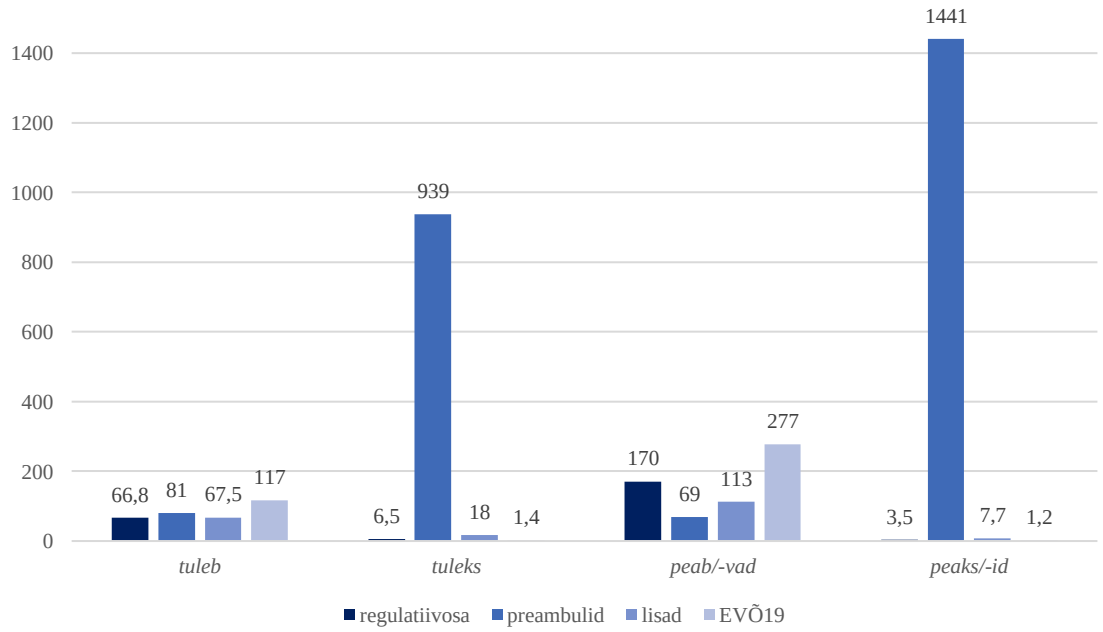

Joonis 14. Modaaltegusõna tulema *normaliseeritud sagedus ELM19s ja EVÕ19s võrreldes modaaltegusõnaga* pidama

Sõna *tuleb* normaliseeritud sagedus on regulatiivosas 66,8 ja lisades 67,5 ning erineb seega kõigest seitsme kümnendiku võrra. Võrreldes EVÕ19ga esineb *tuleb* ELM19 regulatiivosas 43% vähem ning *peab* ja *peavad* 39% vähem. Kindlas kõneviisis on *tulema* normaliseeritud sagedus ELM19 regulatiivosas 61% väiksem kui *pidama* oma, EVÕ19s aga 58% väiksem. Seega on sageduserinevus vormide *tuleb* ning *peab* ja *peavad* vahel ELM19 regulatiivosas ja EVÕ19s peaaegu võrdne. Tingivas kõneviisis on aga *tulema* EVÕ19ga võrreldes neli ja pool korda sagedasem isegi ELM19 regulatiivosas, kus selle sagedus on väikseim, rääkimata lisadest ja preambulitest.

Üks põhjus, miks *pidama* on modaaltähenduses üldjuhul sagedasem kui *tulema*, on asjaolu, et erinevalt modaaltegusõnast *pidama* ei saa modaaltegusõna *tulema* tegevus-subjekt üldjuhul olla elutu (vrd *müts peab peas olema* ja **mütsil tuleb peas olla*) (Uuspõld 1989: 475). Kui võrrelda *pidama* ja *tulema* kõige sagedasemaid tegusõnakollokaate kuni viis sõna paremal, ilmneb, et *pidama* esineb nii ELM19 regulatiivosas kui ka EVÕ19s kõige sagedamini tegusõnaga *olema* (vt joonis 15). Kõnealune kollokatsioon moodustab ELM19 regulatiivosas sõnade *peab* ja *peavad* koguvastetest 34%, EVÕ19s aga 28%.

Joonis 15. Modaaltegusõnade pidama *ja* tulema *regulatiivosa sagedasimad tegusõnakollokaadid kuni viis sõna paremal*

Kuna *olema* on kopulatiivne tegusõna, esineb ka modaliseeritud ühend *peab olema* koos öeldistäitega (vt näide 26), mistõttu ei ole modaaltegusõna *tulema* üldjuhul vastuvõetav alternatiiv. Siiski leidub ka vasteid, kus oleks võimalik sõnastada lause soovi korral ümber. Näiteks oleks võimalik näites 27 kasutada öeldistäitelise ühendi *peavad olema esitatud* asemel ühendit *tuleb esitada* või *esitatakse*.

(26) See rubriik *peab olema* avalik ja kergesti juurdepääsetav. ((EL) 2019/1381 art 1 p 7 alapunkt a)

(27) Lõigetes 2 ja 3 osutatud viited [...] *peavad olema* esitatud kirjas, mille suurus on kuni pool alkohoolse joogi nimetuses kasutatavast kirjasuurusest, ((EL) 2019/787 art 12 lg 4)

Üldjuhul ei ole ümbersõnastus aga niivõrd lihtne, vaid eeldab tegusõnavahetust. Näite 28 saaks sõnastada näiteks järgmiselt: *nende käsutusse tuleb anda* või *antakse*. Mitte ainult ei muutu sellise ümbersõnastuse tõttu aga tähendusnüanss, vaid nagu on näha määruse ingliskeelsest versioonist, ei ajenda sellist tõlkelahendust ka lähtetekst.

(28) *Nende käsutuses peavad olema* oma ülesannete täitmiseks vajalikud kvalifitseeritud töötajad ja vahendid. ((EL) 2019/787 art 38 lg 6)
They shall have at their disposal the qualified staff and resources necessary to carry out their tasks.

Tegusõna *olema* järel kollotseeruvad sõnad *peab* ja *peavad* enim tegusõnadega *vastama* ja *sisaldama*, mis ei esine samuti modaaltegusõnaga *tulema*. Kollokaadid *olema*, *vastama* ja *sisaldama* esinevad ELM19 regulatiivosas kokku 50%-s sõnade *peab* ja *peavad* vastetes, EVÕ19s aga 39%-s. See ühtlasi tähendab, et kõnealused kollokatsioonid moodustavad kindlas kõneviisis *pidama* ja *tulema* sagedusvahest ELM19 regulatiivosas 83% ja EVÕ19s 67%. Seega saab *pidama* ja *tulema* sageduserinevust osaliselt põhjendada modaaltegusõna *pidama* suurema süntaktilise paindlikkusega. Muud võimalikud seaduspärasused nõuavad aga edasist uurimist. Lisaks tasub märkida, et kuigi kindlad järeldused on praegu ennatlikud, on võimalik, et kolme kõnealuse kollokaadi suurem osatähtsus ELM19 regulatiivosas tuleneb mingil määral ingliskeelse lähteteksti mõjust. Lähte- ja sihtteksti suhet vaatleme aga mõnevõrra lähemalt jaotises 4.3.

4.2.3. **Muud keelendid**

Erinevalt EVÕ19st, kus modaaltegusõnade *pidama* ja *tulema* kõrval väljendatakse deontilist vajalikkust sagedasti ka kausatiivse tegusõnaga *kohustama*, on ELM19s muud keelendid modaaltegusõnadega võrreldes tagaplaanil ja sageduselt kolmas on hoopis

tegusõna *vastutama* (vt joonis 16). See esineb enim regulatiivosas, kus selle normaliseeritud sagedus on ainsuses 30 ja mitmuses 20. Nii lisades kui ka preambulites esineb *vastutama* märgatavalt vähem, kuid erinevalt regulatiivosast ei domineeri neis mitte ainsuse, vaid mitmuse vorm. Preambulites on *vastutavad* näiteks ainsuse vormist neli korda sagedasem ja erineb regulatiivosa normaliseeritud sagedusest üksnes nelja võrra. Seejuures tuleb aga kindlasti arvestada, et sõna *vastutavad* võib esineda ka oleviku kesksõnana, mistõttu võib selle sagedus öeldisena olla märgatavalt väiksem.

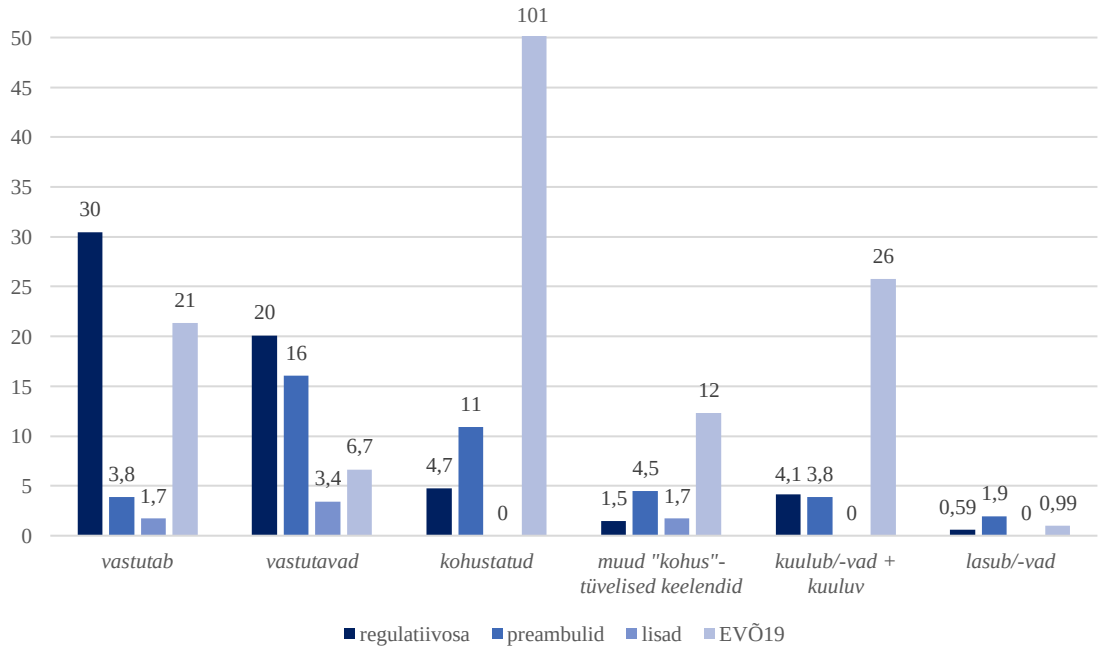

Joonis 16. Modaaltegusõnadest vähem sagedaste deontilise vajalikkuse keelendite normaliseeritud sagedus ELM19s ja EVÕ19s

Mitte ainult ei ole *vastutama* ELM19 regulatiivosas 82% sagedasem kui EVÕ19s, vaid kollokaatide analüüsist tuleb esile ka erinevus tegusõna kasutuses. Kui EVÕ19s on *vastutama* sagedasim nimisõnaline kollokaat kuni viis sõna paremal või vasakul *kahju*, siis ELM19 regulatiivosa, preambulite ja lisade (RPL) koguvastetes esineb see vaid korra. RPLis on tegusõna *vastutama* sagedasim nimisõnaline kollokaat hoopis *asutused*, mis esineb koos liitsõnadega 43%-s sõna *vastutavad* vastetes. Peale selle esineb 45% RPLi vastetes kuni viis sõna paremal või vasakul teonimi.

Kasutades tegusõna *vastutama* koos teonime või muu tegevust väljendava nimisõnaga ei rõhutata ELM19s mitte tingimata õiguslikke tagajärgi, vaid kehtestatakse ka kohustusi ja määratakse ülesandeid. Näiteks väljendatakse sõnaga *vastutavad* näites 29, et piiritusjookide kontrollimine on liikmesriikide kohustus. Näites 30 loetletakse aga haldusnõukogu ülesandeid.

(29) Piiritusjookide kontrollimise eest *vastutavad* liikmesriigid. ((EL) 2019/787 art 43 lg 1)

(30) Haldusnõukogu *vastutab* järgmise eest: a) piirkondlike koordineerimiskeskuste põhikirjade ja töökordade koostamine ja heakskiitmine; ((EL) 2019/943 art 43 lg 3)
The management board *shall be responsible for*: (a) drafting and endorsing the statutes and rules of procedure of regional coordination centres;

88% RPLi vastetes on tegusõna *vastutama* ingliskeelne vaste *responsible* või *responsibility*. 3,8% vastetes on inglise keeles ühend *in charge of* ja 3,4% vastetes sõna *liable* või *liability*. Samuti esineb ingliskeelse vastena *competent for* (1,44%), *undertaken* (0,48%) ja lihtsalt *shall* (2,9%). Nagu näha näitest 30, esinevad ka põhivasted *responsible* ja *responsibility* üldjuhul koos modaaltegusõnaga *shall*, kuid on ka näiteid, kus eestikeelses tõlkes on kasutatud tegusõna *vastutama*, kuigi inglise keeles ei ole modaaltegusõna kõrval vastutust eksplitsiitselt sõnastatud, nagu näites 31. Selline kasutus on ELM19s aga marginaalne ja kõik vasted on eelarve täitmise kohta.

(31) Ameti eelarve täitmise eest *vastutab* tegevdirektor. ((EL) 2019/1896 art 116 lg 1)
The executive director *shall* implement the Agency's budget.

Kohus-tüvelised keelendid, sealhulgas tegusõnad *kohustama* ja *kohustuma* ning ühend *on kohustus*, esinevad aga ELM19s peaaegu viisteist korda vähem kui EVÕ19s (vt joonis 17). Sagedasima keelendi *kohustatud* normaliseeritud sagedus on ELM19 regulatiivosas lausa 96,3 võrra ehk 95% väiksem kui EVÕ19s. Muude *kohus*-tüveliste keelendite sageduserinevus on peaaegu sama suur: 88%. Seejuures esineb vorm *kohustab* ELM19s vaid korra ja *kohustavad* mitte kordagi. Tegusõna *kohustuma* sagedus on suurim lisades, kuid sealgi esineb see EVÕ19ga võrreldes 68% vähem.

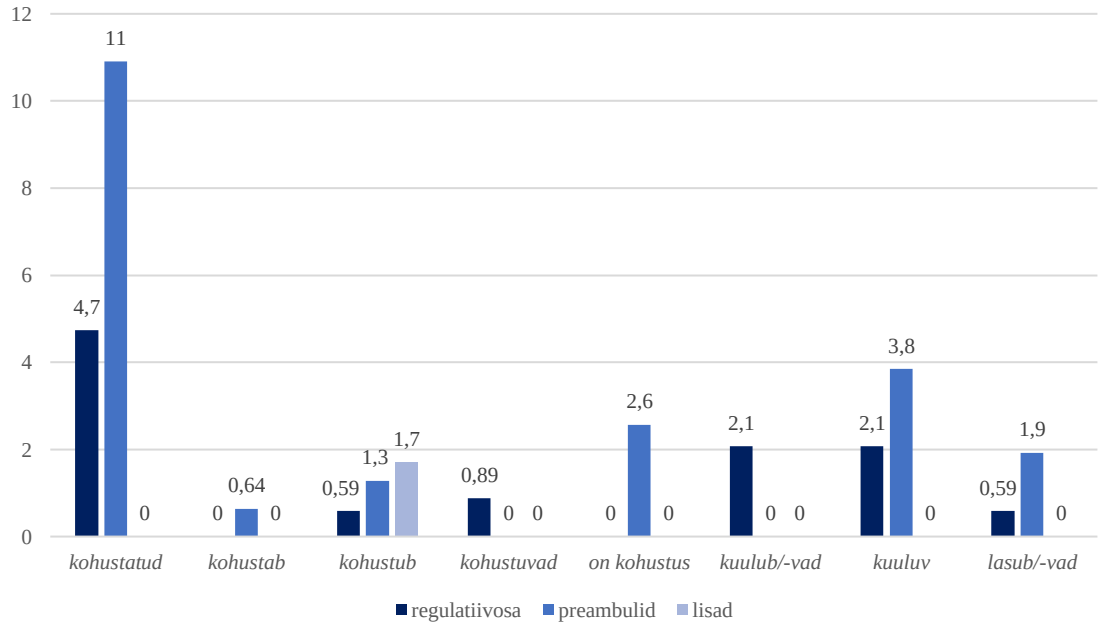

Joonis 17. Kohus-*tüveliste keelendite ning tegusõnade* kuuluma *ja* lasuma *normaliseeritud sagedus ELM19s*

Kuigi sõna *kohustatud* esineb joonise 17 järgi enim preambulites, ei kasutata seda erinevalt regulatiivosast selleks, et kehtestada kohustusi. Üle kolmveerandis vastetest esineb see koos tingivas kõneviisis modaaltegusõnaga, nagu näites 32. Muudel juhtudel kasutatakse seda selleks, et viidata kohustusele, mis tuleneb mõnest teisest õigusaktist, nagu näites 33.

(32) Ärikasutajad *peaksid* ka *olema kohustatud* osalema lepitamises heas usus. ((EL) 2019/1150 põhjendus 42)

(33) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2015/1535 ([4]) kohaselt *on* liikmesriigid *kohustatud* edastama komisjonile ja teistele liikmesriikidele tooteid, sealhulgas põllumajandus- ja kalandustooteid käsitlevate riigisiseste tehniliste normide eelnõud ning põhjused, miks selliste normide jõustamine on vajalik. ((EL) 2019/515 põhjendus 27)

Ka tegusõnu *kuuluma* ja *lasuma* kasutatakse deontilise vajalikkuse märkimiseks ELM19s vähem kui EVÕ19s. Sõnad *kuulub* ja *kuuluvad* esinevad ELM19 regulatiivosas

65% vähem kui EVÕ19s, *kuuluv* 90% vähem ning *lasub* ja *lasuvad* 40% vähem. Seejuures ei esine tegusõna *lasuma* ELM19s kordagi mitmuses ega iseseisva deontilise markerina nagu EVÕ19s (vt näide 25), vaid alati deontilist vajalikkust väljendava nimisõnaga, nagu *tõendamiskoormis*.

Mitte ainult ei ole modaaltegusõnade *pidama* ja *tulema* sagedus ELM19s väiksem kui EVÕ19s, vaid ka teisi deontilise vajalikkuse keelendeid kasutatakse vähem. See kinnitab ühest küljest seda, et eurokeel on Eesti õigusaktide keelest standardsem ja tõlkijad järgivad soovitust eelistada kohustuste kehtestamisel võimaluse korral kindlat kõneviisi. Teisalt aga tekib küsimus, millal peavad tõlkijad vajalikuks tõlkida lähtekeelne deontilise vajalikkuse keelend eksplitsiitselt ka eesti keelde. Seda vaatlemegi regulatiivosa näitel põgusalt järgmiseks.

4.3. **Deontiline vajalikkus ingliskeelsetes Euroopa Liidu määrustes**

Ootuspäraselt on ingliskeelsete määruste sagedasim modaaltegusõna *shall*, mis esineb regulatiivosas 10 435 korda, sealhulgas jaatuses 9880 korda, ja on üldjärjestuses sageduselt kuues. Sellest on sagedasemad üksnes sõnad *the*, *of*, *to*, *in* ja *and*. Seega ületab modaaltegusõna *shall* sagedus näiteks artikli *a* ja sidesõna *or* oma. Seejuures küündib selle normaliseeritud sagedus jaatuses 1947-ni (vt joonis 18).

Kuigi modaaltegusõna *shall* soovitatakse lisades vältida ja seega võiks oodata, et seal domineerib näiteks modaaltegusõna *must* või muu tegusõna või ühend, on ka lisades sagedasim modaaltegusõna *shall*. See esineb kokku 1691 korda, sealhulgas jaatuses 1331 korda, ja on üldjärjestuses sageduselt üheksas. Võrreldes regulatiivosaga on aga selle normaliseeritud sagedus siiski 56% väiksem.

Preambulite sagedasim modaaltegusõna on seevastu ootuspäraselt *should*. See esineb kokku 3963 korda, sealhulgas jaatuses 3739 korda, ja nagu *shall* regulatiivosaski on üldjärjestuses sageduselt kuues. Selle normaliseeritud sagedus on 1738, jaatuses 1640. Ka preambulites esineb modaaltegusõna *shall* vasteid, kuid selle kasutus on marginaalne ja seda pruugitakse eeskätt viidetes teistele õigusaktidele.

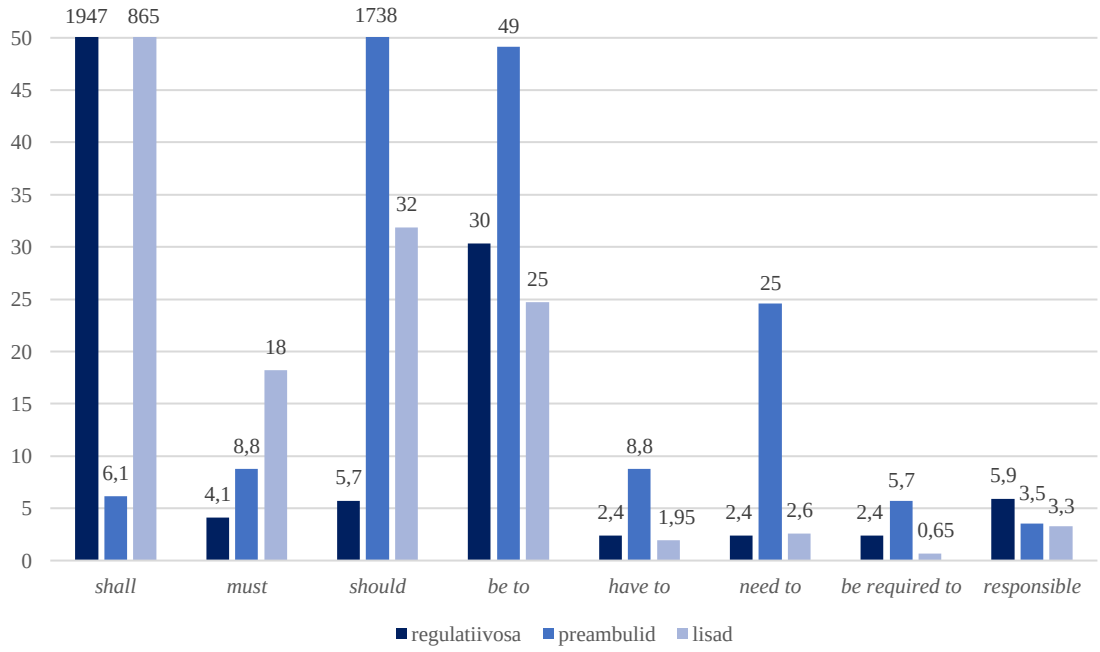

Joonis 18. Ingliskeelsete deontilise vajalikkuse keelendite normaliseeritud sagedus ELM19s[4]

Nii regulatiivosas kui ka preambulites on sageduselt teine tegusõna *be to*, lisades *should* ja seejärel *be to*. Võrreldes aga kõige sagedasema modaaltegusõnaga *shall* või *should*, kasutatakse tegusõna *be to* ja teisi keelendeid pigem vähe (vt joonis 18). Modaaltegusõna *shall* on regulatiivosas ligi 65 korda ja lisades ligi 35 korda sagedasem kui *be to*. Üle 35-kordne sageduserinevus tuleb esile ka preambulites tegusõnade *should* ja *be to* vahel.

Keelendid *must*, *have to*, *need to* ja *be required to* esinevad veel vähem, tegusõna *ought to* mitte kordagi. Tegusõna *must* esineb enim lisades, *have to*, *need to* ja *be required to* aga preambulites. See osutab, et tegusõnu *have to* ja *need to* ning ühendit *be required to* käsitatakse mõnevõrra kaudsema või leebema direktiivina kui modaaltegusõna *shall*. See põhjendab ka nende väikest sagedust regulatiivosas.

Ühendite *is responsible*, *are responsible* ja *under .. responsibility* sagedus on suurim regulatiivosas, kuid nende normaliseeritud kogusagedus on siiski vaid 5,9 ja seega

[4] Sagedus tähistab keelendi esinemist jaatuses, välja arvatud modaaltegusõna *should* puhul. Tegusõna *be to* sagedusest on eemaldatud vasted, kus sõnale *be* eelneb sõna *purpose* või *function*, näiteks *the purpose of this Regulation is to*. Tegusõna *need to* sagedusest on eemaldatud vasted, kus ühend *need to* ei esine tegusõnana, näiteks *there is a need to*. Kategooria *responsible* alla kuuluvad nii ühendi *is/are responsible* kui ka ühendi *under X responsibility* vasted. X tähistab üht sõna, näiteks artiklit *the* või asesõna *their*.

pealtnäha palju väiksem kui tegusõna *vastutama* oma. Tegelikkuses aga, kui võtta arvesse ka ühendit *(shall) be responsible*, küündib *responsible*-tüveliste ühendite normaliseeritud sagedus regulatiivosas 22-ni.

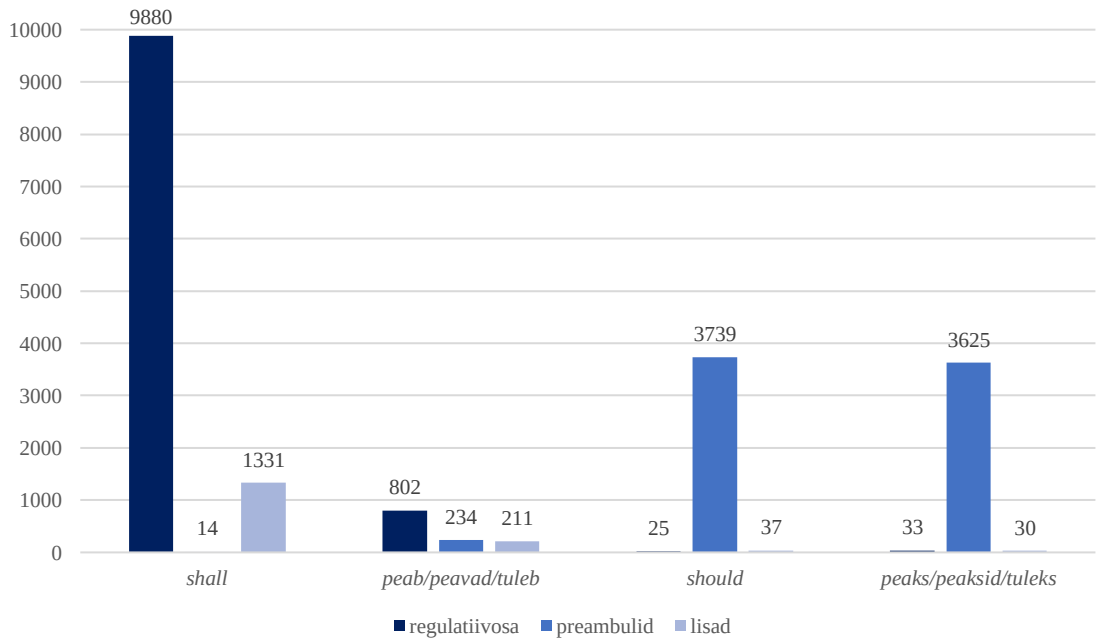

Joonis 19. Sagedasimate deontilise vajalikkuse keelendite puhassagedus jaatuses ELM19s

Eesti- ja ingliskeelsete modaaltegusõnade puhassageduse võrdlusest selgub, et sõnad *peab*, *peavad* ja *tuleb* esinevad ELM19 regulatiivosas kokku 92% ja lisades 84% vähem kui modaaltegusõna *shall* jaatuses (vt joonis 19). Erinevus tegusõna *should* ning vormide *peaks*, *peaksid* ja *tuleks* vahel on preambulites seevastu üksnes 3%. Võimalik, et sagedus-erinevus tuleneb muu hulgas sellest, et sõna *should* kasutatakse ka tingiva sidesõnana, näiteks *should the Commission find .. (then) it shall*.

Kirjeldatu osutab, et tõlkijad järgivad põhimõtet eelistada kohustuste kehtestamisel võimaluse korral kindlat kõneviisi. Samuti ilmneb, et erinevalt inglise keelest, kus sagedasim modaaltegusõna *shall* esineb eeskätt regulatiivosas ja vähem ka lisades ning preambulites eelistatakse alternatiivseid tegusõnu, nagu *be to*, on eestikeelsed modaal-tegusõnad *pidama* ja *tulema* kindlas kõneviisis levinuimad kõigis osades, kaasa arvatud preambulites.

4.3.1. **Modaaltegusõnade *pidama* ja *tulema* vasted regulatiivosas**

Nii *pidama* kui ka *tulema* sagedasim ingliskeelne vaste kindla kõneviisi oleviku kolmandas pöördes (edaspidi: lähtevaste) on *shall*, moodustades 77% lähtevastetest (vt joonis 20). Sellegipoolest on sõnaga *peab*, *peavad* või *tuleb* ELM19 regulatiivosas tõlgitud üksnes 6% modaaltegusõna *shall* koguvastetest. Seejuures esineb *shall* ülekaalukalt 53% lähtevastetes koos tegusõnaga *be*. Tegusõnakollokaatide esiviisikusse kuuluvad veel *include* (7,7%), *keep* (6,5%), *set* (4,1%) ja *comply* (3,9%), mis koos tegusõnaga *be* esinevad 75%-s tegusõna *shall* lähtevastetes.

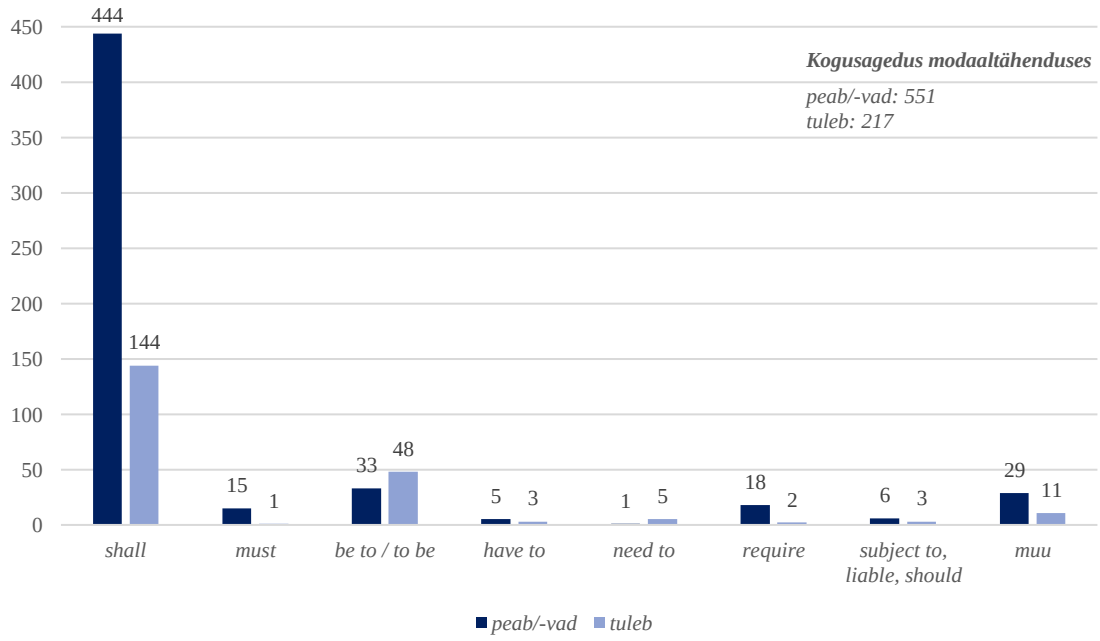

Joonis 20. Modaaltegusõnade pidama *ja* tulema *ingliskeelsete vastete puhassagedus ELM19 regulatiivosas*[5]

Nagu mainitud jaotises 4.2.2, kollotseeruvad sõnad *peab* ja *peavad* eeskätt tegusõnaga *olema*. Tegusõna *shall* tõlgitakse seega üldjuhul siis, kui on oht, et direktiiv mõjuks ilma modaalkeelendita representatiivina, sest tegusõna üksi ei anna piisavalt tugevasti edasi tingimuslikku seisundit, mille õigussubjekt on kohustatud saavutama, nagu näites 34.

[5] Kategooria *muu* hõlmab kõiki ülejäänud vasteid, kus inglise keeles ei kasutata deontilise vajalikkuse keelendit, kuid kohustus selgub grammatilisel ja/või pragmaatilisel tasandil.

(34) Esimese lõigu kohaselt avalikustatav teave *peab olema* selge, kokkuvõtlik ning investoritele arusaadav. ((EL) 2019/2088 art 10 lg 1)
The information to be disclosed pursuant to the first subparagraph *shall be* clear, succinct and understandable to investors.

Seejuures leidub ELM19 regulatiivosas küllaga lauseid, kus *shall* esineb mitu korda, kuid on tõlgitud valikuliselt. Näites 35 on eksplitsiitselt tõlgitud fraas *shall be consistent with*, ühend *shall provide* on aga antud edasi kindla kõneviisiga. See ei osuta üksnes sellele, et tõlkijad järgivad süstemaatiliselt ELi tõlkepõhimõtteid, vaid et nad rakendavad semantilist tõlkestrateegiat ka igal üksikjuhul.

(35) Selles *esitatakse* põhiteave ja see *peab olema kooskõlas* võimalike muude siduvate lepingudokumentidega, ((EL) 2019/1238 art 26 lg 2)
It *shall provide* key information and *shall be consistent with* any binding contractual documents,

Sõnasõnalisest tõlkestrateegiast leidub ELM19 regulatiivosas ainult paar üksikut näidet. Näites 36 on nii inglise kui ka eesti keeles kohustus topeltmarkeeritud. ELM19 ingliskeelses regulatiivosas on sellised topeltmarkeeritud vasted, kus *shall* esineb koos muu deontilise vajalikkuse keelendiga, üsna levinud, eesti keeles aga mitte. Kuna *kui*-kõrvallause osutab hüpoteetilisele olukorrale, on modaalkeelend pealauses omal kohal, kuid topeltmarkeeritus võib mõjuda hoopis eksitavalt ja jätta mulje, et kohustus kättesaamatusmakseid teha on vaja alles kehtestada.

(36) Kui võimsusepakkujad osalevad sama tarneperioodi jooksul rohkem kui ühes mehhanismis, *peavad nad olema kohustatud* tegema mitu kättesaamatusmakset, kui nad ei suuda täita mitut kohustust. ((EL) 2019/943 art 26 lg 6)
Where capacity providers participate in more than one capacity mechanism for the same delivery period, they *shall be required to* make multiple non-availability payments where they are unable to fulfil multiple commitments.

Nõutud seisundi ja tingimuslikkuse väljendamise kõrval kasutatakse modaaltegusõnu *pidama* ja *tulema* palju veel kõrvallausetes. Kuigi leidub näiteid, kus ka kõrvallauses on inglise keeles modaaltegusõna *shall*, on lähtevaste üldjuhul mõni muu tegusõna või ühend. Kõige sagedasemad on seejuures *is to, are to* ja *to be*, mis esinevad kokku 11% lähtevastetes. Ühendit *to be* väljendatakse eesti keeles eeskätt täiendi (vrd *information to be disclosed* ja *esitatav teave*) või kõrvallausega. Seejuures võidakse kõrvallause leksikaalselt modaliseerida, nagu näites 37.

(37) Komisjon *määrab kindlaks* esimeses lõigus osutatud kuupäeva, mis *peab jääma* 30 päeva pikkuse ajavahemiku sisse alates rakendusakti vastuvõtmisest. ((EL) 2019/818 art 68 lg 1)
The Commission *shall set* the date referred to in the first subparagraph *to be within* 30 days from adoption of the implementing act.

Analoogina ühendile *to be* esineb näiteid ka muude tegusõnadega, nagu *take place* näites 38. Kõnealuses näites on aga modaalsust väljendatud mitte alistus-, vaid rinnastusseoses.

(38) Läbivaatamised ja muudatused, mis esimese lõigu kohaselt tuleks teha 2023. aastal, lükatakse edasi ja need *tuleb teha* hiljemalt 18. juuliks 2024. ((EL) 2019/1010 art 2 p 2)
The reviews and revisions, that in accordance with the first subparagraph would be due to take place in 2023, shall be postponed *to take place* no later than 18 July 2024.

Leksikaalselt modaliseeritud kõrvallauseid kasutatakse ka selleks, et vältida inglise keelele omast nimisõnarohkust ning suurendada teksti selgust ja loetavust. Nii puudub näites 39 küll ingliskeelne modaaltegusõna või -ühend, aga eesti keeles on see lause ülesehituse tõttu lisatud.

(39) Ülesanded, mida ettevõtjad *peavad täitma toodete puhul*, mille suhtes kohaldatakse teatavaid liidu ühtlustamisõigusakte ((EL) 2019/1020 art 4)

Tasks of economic operators *regarding products* subject to certain Union harmonisation legislation

Enamikus joonise 20 kategooria *muu* vastetes ongi eestikeelne modaaltegusõna lisandunud eeskätt süntaktilistel põhjustel ja puudub inglise keeles, nagu näites 40.

(40) Vahemik *peab olema selline, et* pikaajaliselt ei väheneks saagikus maksimaalse jätkusuutliku saagikusega võrreldes rohkem kui 5 %. ((EL) 2019/1022 art 2 p 4)
It is derived to deliver no more than a 5 % reduction in long-term yield compared to the MSY.

Sellegipoolest leidub ka mõni vaste, kus inglise keeles kasutatakse pealauses üksnes kindlat kõneviisi, tõlkija on aga otsustanud lisada modaaltegusõna, nagu näites 41.

(41) d) juhatuse aseesimehed *tuleb nimetada* iga punktis a osutatud kategooria liikmete esindajate hulgast; ((EL) 2019/943 art 54 lg 2 p d)
(d) each Vice-President of the Board *is nominated* among representatives of members in each category described in point (a);

4.4. **Järeldused ja arutelu**

Korpusuuringu tulemused näitavad, et deontilist vajalikkust väljendatakse leksikaal-tasandil märksa rohkem Eesti õigusaktides kui eestikeelsetes ELi määrustes. Samuti iseloomustab Eesti õigusakte suurem varieeruvus, samal ajal kui ELi määrustes järgitakse järjepidevalt ELi tõlkepõhimõtteid, mis soodustavad ühtlasemat ja standardsemat väljendusviisi. Modaaltegusõnade *pidama* ja *tulema* ingliskeelsete vastete analüüsist selgub, et tõlkijad soosivad regulatiivosas pigem semantilist, mitte sõnasõnalist tõlke-strateegiat, ning modaaltegusõna *shall* tõlgitakse üldjuhul eesmärgipäraselt ja kooskõlas ELi juhistega.

Hoolimata aga sellest, et enamik deontilise vajalikkuse keelendeid on ELi määrustes Eesti õigusaktidega võrreldes pigem alaesindatud, tuleb esile põhimõtteline sarnasus. Nii

Eesti õigusaktides kui ka ELi määrustes domineerivad kindlas kõneviisis modaaltegusõnad *pidama* ja *tulema*. Muud keelendid, nagu tegusõnad *kohustama* ja *vastutama*, esinevad vähem ning nende sagedus on üldjuhul suurem Eesti õigusaktides. Üksnes tegusõna *vastutama* esineb rohkem ELi määrustes, kuid koos modaaltegusõnade tingiva kõneviisi vormide suurema sagedusega osutab see tõenäoliselt pigem ELi määruste sisu ja ülesehituse, sealhulgas preambulite eripärale, mitte tingimata interferentsile.

Selline tulemus erineb Bieli (2014: 349) korpusuuringust, mille põhjal olid poolakeelsed modaaltegusõnad ELi määrustes märgatavalt sagedasemad kui Poola õigusaktides, samal ajal kui sihtkeelele omased fraseoloogilised mustrid olid alaesindatud. Bieli sõnul osutab see muu hulgas kalduvusele kasutada sõnasõnalist tõlkestrateegiat ja seega interferentsile (*ibid.*). Tuleb aga arvestada, et Biel (2014: 339) kasutas oma uurimuses ELi mitmekeelset korpust JRC-Acquis (vt lähemalt Steinberger jt 2006), mis hõlmab ELi õigusakte aastatest 1958–2006.

Kuna Poola nagu Eestigi liitus ELiga 2004. aastal, võib oletada, et suur osa JRC-Acquis' poolakeelsetest tekstidest tõlgiti vahetult enne ja pärast liitumist, mil ei olnud veel välja kujunenud eurotõlke tavasid ega tõlkemälusid. Seetõttu on interferents neis õigusaktides märksa tõenäolisem kui hilisemates. Kuna eesti keele kõrval on ka poolakeelses ELi ühises normitehnika juhendis (NTJPL 2015: p 2.3.2) soovitatud modaaltegusõna *shall* tõlkida kindla kõneviisi olevikuga, võib olukord olla viimastel aastatel muutunud. Sama hüpoteesi võib püstitada ka eestikeelsete määruste diakroonia kohta.

Seracini (2020: 58) valim hõlmas seevastu tarbijakaitse teiseseid õigusakte aastatest 2005–2015, ja kuigi ka tema korpusuuringu tulemused osutavad interferentsile, toob ta lisaks näiteid normalisatsioonist. Näiteks märgib ta, et enamikul juhtudest tõlgitakse modaaltegusõna *shall* itaalia keelde kindla kõneviisi olevikuga (*ibid.*: 153), nagu on soovitatud itaaliakeelses normitehnika juhendis (NTJIT 2015: p. 2.3.2). Samal ajal aga kasutatakse näiteks itaalia modaaltegusõna *dovere* eurokeeles märksa rohkem kui Itaalia õigusaktides, mis näitab, et tõlkijad püüavad siiski kohati jäljendada modaaltegusõnade *shall* ja *must* mustreid ka sihtkeeles (Seracini 2020: 154).

Põhjusi, miks Seracini korpusuuring osutas interferentsi kõrval ka normalisatsioonile, samal ajal kui Bieli uurimus normalisatsioonihüpoteesi ei toetanud, on mõistagi mitmeid, sealhulgas tõlkijate, toimetajate ja keelejuristide tähtajad ja ressursid ning õigusaktide

sisu ja sihtkeel. Juhiksin aga tähelepanu, et kuna aja jooksul täieneb tõlkijate eurotõlke kogemus, juurduvad tõlketavad ja -põhimõtted ning suurenevad nüüdseks kasutusele võetud tõlkemälud, on tõenäoline, et aegamisi väheneb mingil määral ka interferents ja suureneb normalisatsioon. Heiki Pisuke (2015: 3) on eesti tõlkekeele kohta näiteks märkinud, et direktiivide ülevõtmisel Eesti esimesse autoriõiguse seadusesse kasutati „[n]ende direktiivide puhul, millest tollal teadmised ja kogemused üle ei käinud," eestindamise asemel otsetõlget. Biel (2014: 349) nimetab seda riskivältimisstrateegiaks.

Erinevalt aga Bieli ja Seracini uurimustest ei tule siinse korpusuuringu põhjal eestikeelsetes määrustes deontilise vajalikkuse väljendamisel riskivältimine, sõnasõnaline tõlkestrateegia ega interferents märgatavalt esile. Pigem on märgata institutsionaliseerumist ja konventsionaliseerumist, mis on ka üks põhjus, miks ELi määrustes kasutatakse ülekaalukalt modaaltegusõnu *pidama* ja *tulema* ning muud deontilise vajalikkuse keelendid on tagaplaanil.

Eeskätt tuleb esile Eesti õigusaktides levinud *kohus*-tüveliste keelendite, ennekõike ühendi *on kohustatud* väike sagedus ELi määrustes, mis võib osaliselt olla seotud tegusõna *oblige* väikse sagedusega lähtekeeles ja seega osutada ajendi puudumisest tulenevale alaesindatusele. Ei saa aga välistada ka teisi põhjusi, eriti kui võtta arvesse, et selliseid kausatiivseid keelendeid võidakse käsitada rõhuvamana ja ELi ülemvõimu rõhutamine ei soodustaks ilmselt koostööd. Samuti võib tõlkevalikuid mõjutada näiteks sõnastuse kompaktsus ja eurokeelele omaste pikkade lausete loetavus, mis võib põhjendada näiteks kesksõna *kuuluv* väiksemat sagedust.

Kuna ELM19 hõlmab üksnes 2019. aasta määrusi, ei ole võimalik eesti eurokeele kui terviku kohta ulatuslikke järeldusi teha, kuid kõnealuse valimi kohta võib öelda, et tõlkijad lähtuvad deontilise vajalikkuse väljendamisel ELi tõlkepõhimõtetest, ning kuna kindla kõneviisiga väljendatakse eesti õiguskeeles tõepoolest deontilist vajalikkust, kasutavad nad seejuures eesti õiguskeelele tüüpilist väljendusviisi. Seega tuleb eestikeelsetes määrustes esile mitte interferentsi-, vaid pigem normalisatsioonitendents.

Seejuures on aga märgata väiksemat varieeruvust, mis võib standardiseerumise kõrval osutada sellele, et lähtekeelse ajendi puudumine võib tõlketekstides viia vähem levinud keelendite väiksema sageduseni. Samuti võib see olla seotud asjaoluga, et EVÕ19 valim hõlmab õigusakte märksa suuremast ajavahemikust ja seega võib eeldada suuremat

varieeruvust. Võimalikud seosed ja ELi määruste diakroonia vajavad aga edasist uurimist.

Siinkohal soovin veel juhtida tähelepanu asjaolule, et tekstiläheduse uurimises levinud ja siiamaani kasutatud terminid, nagu *ala-* ja *üleesindatus*, võivad olla suures plaanis mõnevõrra eksitavad, sest need sisaldavad vaikimisi eeldust, et riiklike õigusaktide keel on igal juhul ehedam ja emakeelsem kui eurokeel. Seda eeldust on mõnevõrra keerulisem märgata, kui õiguskeele traditsioon enne ELiga liitumist on olnud väga pikk, näiteks inglise ja saksa või ka itaalia või poola keele puhul. Eesti õiguskeel ei ole aga mitte üksnes noorem, vaid selle kujunemist on suuresti mõjutanud ka võõrkeelne õigus, näiteks saksa õigus (vt nt Pärnamägi 2014).

On võimatu väita, et Eesti õigusaktide keel on igasugusest võõrkeelsest eeskujust või tõlkemõjust vaba, või hinnata eesti eurokeelt üksnes Eesti õigusaktidest lähtudes, eriti kui võtta arvesse, et Eesti on nüüdseks olnud ELi liige üle poole taasiseseisvumisjärgsest ajast. Pigem võib eurokeelt pidada üheks eesti õiguskeele osaks, mis mõjutab selle arengut tervikuna. Siinse uurimuse eesmärk ei ole seega esitada preskriptiivseid väiteid, vaid eeskätt heita valgust eesti õiguskeele rakendusharude erinevustele ja muu hulgas soodustada niiviisi edasisi püüdlusi Eesti õigusruumi suurema järjepidevuse ja õigusselguse poole.

Eesti ja ELi õigusaktide keel ei pea ega saagi olla samasugune, sest ELi õigusel on oma eesmärk, kuid nende tekstiläheduse uurimine võimaldab paremini teadvustada, kuidas oleks võimalik suurendada õiguskeele selgust ja kõnejõudu. Deontiline vajalikkus on vaid üks osa sellest. On vähetõenäoline, et erinevused deontilise vajalikkuse väljendamises tekitaks õigusaktide tõlgendamisel ja kohaldamisel suuri probleeme. Nagu aga on juhtinud tähelepanu muu hulgas Biel (2014: 350), võivad märgatavad lahknevused õiguskeeles tervikuna nõuda mõistmiseks suuremat pingutust. Seega võiks tekstiläheduse edasine uurimine olla abiks eesti õiguskeele teadlikumal kujundamisel ning toetada muu hulgas nii tõlkijate ja toimetajate kui ka õigusaktide koostajate väljaõpet ja tööd.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli selgitada tekstiläheduse mõistest lähtudes korpusuuringu põhjal välja, kas ja kuidas erineb deontilise vajalikkuse keelendite esinemissagedus ja kasutus Eesti Vabariigi õigusaktides ja eesti keelde tõlgitud Euroopa Liidu määrustes. Uurimiseesmärgi saavutamiseks püstitasin kolm uurimisküsimust. Esiteks, millised deontilise vajalikkuse keelendid on Eesti õigusaktides ja eestikeelsetes ELi määrustes sagedasimad? Teiseks, kas ja kuidas erineb nende esinemissagedus ja kasutus? Ning kolmandaks, millised erinevused tulevad esile eesti- ja ingliskeelsete ELi määruste vahel ning mida saab selle põhjal öelda mittetõlkelise ja tõlkelise õiguskeele kohta?

Korpusuuringust selgus, et nii Eesti õigusaktides kui ka ELi määrustes on sagedasimad modaaltegusõnad *pidama* ja *tulema*, kuid deontilist vajalikkust väljendatakse leksikaaltasandil siiski märksa rohkem Eesti õigusaktides kui ELi määrustes. Eesti õigusaktides on levinud ka *kohus*-tüvelised keelendid, eeskätt ühend *on kohustatud*, kuid ELi määrustes esineb neid väga vähe. ELi määrustes on seevastu sisu ja ülesehituse, sealhulgas preambulite eripära tõttu levinud modaaltegusõnade *pidama* ja *tulema* tingiva kõneviisi vormid, mis Eesti õigusaktides esinevad harva. ELi määrustes kasutatakse rohkem ka mitmuse vorme ja tegusõna *vastutama*. Muud keelendid, nagu tegusõnad *kohustama*, *kohustuma* ja *kuuluma*, on aga Eesti õigusaktidega võrreldes alaesindatud.

Erinevalt varasematest uurimustest ei osuta siinsed tulemused seega märgatavalt interferentsile. Eesti eurokeeles tuleb esile pigem konventsionaliseerumis- ja standardiseerumistendents, mida soodustavad ELi tõlkepõhimõtted ja -juhised ning mida kinnitab muu hulgas deontilise vajalikkuse keelendite väiksem varieeruvus. Ingliskeelsete ELi määruste sagedasim modaaltegusõna *shall* tõlgitakse juhiste kohaselt võimaluse korral kindla kõneviisi olevikuga, mis osutab semantilisele tõlkestrateegiale ja normalisatsioonitendentsile. Seejuures tuleb aga arvestada, et need järeldused põhinevad vaid 2019. aasta määrustel. Et saada ülevaade eurokeelest tervikuna, oleks vaja uurida ELi määrusi ka diakrooniliselt. Samuti võimaldaks eurokeele ja tekstiläheduse edasine uurimine heita muu hulgas valgust eesti õiguskeele rakendusharude erinevustele, soodustada niiviisi edasisi püüdlusi Eesti õigusruumi suurema järjepidevuse ja õigusselguse poole, olla abiks eesti õiguskeele teadlikumal kujundamisel ning toetada asjaosaliste väljaõpet ja tööd.

KIRJANDUS

AMSS 2013 = Ametniku soovitussõnastik 2013. Koost. ja toim. Tiina Paet, Tuuli Rehemaa, Argo Mund. Tallinn: Eesti Keele Instituut; https://www.eki.ee/dict /ametnik/. Vaadatud 15.10.2020.

Anthony, Laurence 2019. AntConc (Version 3.5.8) [arvutitarkvara]. Tokyo, Japan: Waseda University. Kättesaadav aadressil https://www.laurenceanthony.net/software. Vaadatud 05.05.2021.

Asprey, Michele M. 1992. *Shall* Must Go. – The Scribes Journal of Legal Writing 3, 79–83.

Austin, J. L. 2018. Kuidas teha sõnadega asju. Harvardi Ülikoolis 1955. aastal peetud William Jamesi nimeline loengusari. Tallinn: TLÜ Kirjastus.

Auwera, Johan van der, Vladimir A. Plungian 1998. Modality's semantic map. – Linguistic Typology 2, 79–124.

Baisa jt = Baisa, Vít, Jan Michelfeit, Marek Medveď, Miloš Jakubíček 2016. European Union Language Resources in Sketch Engine. – Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'16). Portorož, Slovenia: European Language Resources Association (ELRA), 2799–2803.

Baker, Mona 1996. Corpus-Based Translation Studies: The Challenges that Lie Ahead. – Terminology, LSP and Translation: Studies in Language Engineering in Honour of Juan C. Sager. Ed. Harold Somers. Benjamins Translation Library 18. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 175–186.

Biel, Łucja 2014. The textual fit of translated EU law: a corpus-based study of deontic modality. – The Translator 20 (3), 332–355.

Biel, Łucja 2017. Lost in the Eurofog: the textual fit of translated law. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Bowers, Frederick 1989. Linguistic Aspects of Legislative Expression. Vancouver: University of British Columbia Press.

Cao, Deborah 2009. Illocutionary acts of Chinese legislative language. – Journal of Pragmatics 41, 1329–1340.

Chesterman, Andrew 2004. Hypotheses about translation universals. – Claims, Changes and Challenges in Translation Studies: Selected Contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001. Eds. Gyde Hansen, Kristen Malmkjær, Daniel Gile. Benjamins Translation Library 50. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1–13.

Cozma, Mihaela 2020. On the Usefulness of the Pragmatic Perspective in Translation: the case of the Speech Acts in the EU Legal Texts. – Scientific Bulletin of the Politehnica University of Timişoara. Transactions on Modern Languages 19 (1), 75–85.

Dreving, Marek 2009. Euroopa Parlament eurokeele kaasotsustajana. Kas Euroopa Liidu õigusaktide ja muudatusettepanekute keerukas ringmängus on kohta ka ilusale keelele? – Kas eurotekstides on kohta ilusale ja selgele keelele? Artiklite kogumik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 13–39.

Eesti keele süntaks 2017. Toim. Mati Erelt, Helle Metslang. Eesti keele varamu III. Tartu: Tartu Ülikool.

EKI ühendsõnastik 2020. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2020; https://sonaveeb.ee. Vaadatud 15.10.2020.

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

ELC = EUR-Lex Corpus 2020. – Sketch Engine; https://www.sketchengine.eu/eurlex-corpus/. Vaadatud 11.11.2020.

English Style Guide. A handbook for authors and translators in the European Commission 2016; https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/styleguide_english_dgt_en.pdf. Vaadatud 05.04.2021.

Erelt jt = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri. Toim. Mati Erelt peatoimetajana, Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.

Erelt, Mati 2017. Öeldis. – Eesti keele süntaks. Toim. Mati Erelt, Helle Metslang. Eesti keele varamu III. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 93–239.

Ernits, Madis 2010. Õigusnormi struktuur. – Õiguskeel 1, 1–11; https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/madis_ernits._oigusnormi_struktuur.pdf. Vaadatud 15.04.2021.

Eskola, Sari 2004. Untypical Frequencies in Translated Language. A Corpus-Based Study on a Literary Corpus of Translated and Nontranslated Finnish. – Translation Universals: Do They Exist? Eds. Anna Mauranen, Pekka Kujamäki. Benjamins Translation Library 48. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 83–99.

EUR-Lexi veebisait; https://eur-lex.europa.eu. Vaadatud 15.05.2021.

Garzone, Giuliana 2013. Variation in the use of modality in legislative texts: Focus on *shall*. – Journal of Pragmatics 57, 68–81.

Gibová, Klaudia 2011. On modality in EU institutional-legal documents. – English Matters II: A collection of papers by the Institute of British and American Studies Faculty. Ed. Alena Kačmárová. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 6–12.

Goga-Vigaru, Roxana 2012. A Corpus-based Analysis of Deontic and Epistemic Values of the Modal *Shall* in Legal Texts. – Contemporary Readings in Law and Social Justice 4 (2), 752–763.

Hallik, Katrin 2011. Selge keele liikumisest maailmas. – Õiguskeel 3; https://www.just.ee /sites/www.just.ee/files/katrin_hallik._selge_keele_liikumisest_maailmas.pdf. Vaadatud 15.04.2021.

HM Revenue & Customs 1996. Tax Law Rewrite: The Way Forward: Chapter 2: General Drafting Approach; https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140207032303 /http://www.hmrc.gov.uk/rewrite/wayforward/tlrc2.htm. Vaadatud 05.04.2021.

Kaczmarek jt = Kaczmarek, Karolina, Aleksandra Matulewska, Przemysław Wiatrowski 2016. The Methods of Expressing Obligation in English, Hungarian, and Polish Statutory Instruments. A Comparative Analysis of Selected Aspects of Deontic Modality. – Studia Slavica Hung. 61 (1), 1–30.

Kehayov, Petar, Reeli Torn-Leesik 2009. Modal verbs in Balto-Finnic. – Modals in the Languages of Europe. A Reference Work. Eds. Björn Hansen, Ferdinand de Haan. Empirical Approaches to Language Typology 44. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 363–401.

Kilgarriff jt = Kilgarriff, Adam, Vít Baisa, Jan Bušta, Miloš Jakubíček, Vojtěch Kovář, Jan Michelfeit, Pavel Rychlý, Vít Suchomel 2014. The Sketch Engine: ten years on. – Lexicography 1, 7–36.

Kilpatrick, Gerard 2004. The power of language – the lawyer's dilemma. – Clarity 52, 17–21.

Kimble, Joseph 1992. The Many Misuses of *Shall*. – The Scribes Journal of Legal Writing 3, 61–77.

Kjær, Anne Lise 2007. Legal Translation in the European Union: A Research Field in Need of a New Approach. – Language and the Law: International Outlooks. Eds. Krzysztof Kredens, Stanislaw Goźdź-Roszkowski. Frankfurt: Peter Lang, 69–95.

Korduskeelendid 2016; https://ec.europa.eu/info/files/estonian-resources-translation-patterns_et. Vaadatud 14.04.2021.

Laanemets, Anu, Helena Mihkelson 2016. Modaalsuse tõlkimisest: rootsi modaaltegusõna *böra* ja selle tõlkevasted eesti keeles. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri 7 (2), 93–123.

Metslang, Helle 2000. Reflections on the Development of a Particle in Estonian. – Estonian: Typological Studies IV. Publications of the Department of Estonian of the University of Tartu 14. Ed. Mati Erelt. Tartu: University of Tartu, 59–86.

Metslang, Helle 2004. Imperative and Related Matters in Everyday Estonian. – Linguistica Uralica XL (4), 243–256.

Modals in the Languages of Europe. A Reference Work 2009. Eds. Björn Hansen, Ferdinand de Haan. Empirical Approaches to Language Typology 44. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Modes of Modality. Modality, typology, and universal grammar 2014. Eds. Elisabeth Leiss, Werner Abraham. Studies in Language Companion Series 149. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Mortelmans, Tanja 2012. Epistemic *MUST* and its cognates in German and Dutch. The subtle differences. – Journal of Pragmatics 44, 2150–2164.

Ni, Shifeng, King Kui Sin 2011. A matrix of legislative speech acts for Chinese and British statutes. – Journal of Pragmatics 43, 375–384.

NTJIT = Guida pratica comune del Parlamento europeo, del Consiglio e della Commissione per la redazione dei testi legislativi dell'Unione europea 2015; https://op.europa.eu/it/publication-detail/-/publication/3879747d-7a3c-411b-a3a0-55c14e2ba732. Vaadatud 13.04.2021.

NTJPL = Wspólny przewodnik praktyczny Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji przeznaczony dla osób redagujących akty prawne Unii Europejskiej 2015; https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3879747d-7a3c-411b-a3a0-55c14e2ba732/language-pl/format-PDF. Vaadatud 13.04.2021.

Observing Eurolects. Corpus analysis of linguistic variation in EU law 2018. Ed. Laura Mori. Studies in Corpus Linguistics 86. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Pajusalu, Renate 2002. Lingvistiline pragmaatika ehk Mida kõike inimene oma keelega teha võib. – Oma Keel 5 (2), 21–26.

Pajusalu, Renate, Karl Pajusalu 2004. The Conditional in Everyday Estonian: Its Form and Functions. – Linguistica Uralica XL (4), 257–269.

Pisuke, Heiki 2015. Õigusaktide tõlkimine Euroopa Liidu institutsioonides. – Õiguskeel 2, 1–11; https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/heiki_pisuke._oigusaktide_tolkimine_euroopa_liidu_institutsioonides.pdf. Vaadatud 13.04.2021.

Pärnamägi, Illimar 2014. Saksa mõju Eesti õiguses. – Õiguskeel 1; https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/illimar_parnamagi._saksa_moju_eesti_oiguses.pdf. Vaadatud 13.04.2021.

Reinsalu, Riina 2012. Lepingukeele keerukus. – Õiguskeel 2, https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/riina_reinsalu._lepingukeele_keerukus.pdf. Vaadatud 13.04.2021.

Reinsalu, Riina 2016. Lepingukeel. Tartu: Keelehooldekeskus.

Riigi Teataja veebisait; https://www.riigiteataja.ee. Vaadatud 15.05.2021.

Salmi-Tolonen, Tarja 2003. Legal Linguistic Knowledge and Creating and Interpreting Law in Multilingual Environments. – Brooklyn Journal of International Law 29 (3), 1167–1191.

Seadusandliku tavamenetlusega vastuvõetavate õigusaktide koostamise ja vormindamise ühine käsiraamat 2020. Euroopa Parlamendi, Euroopa Liidu Nõukogu ja Euroopa Komisjoni väljaanne; https://www.consilium.europa.eu/media/47931/joint-handbook-et-31_july-2020_clean_def.pdf. Vaadatud 05.04.2021.

Searle, John R. 1975. A Taxonomy of Illocutionary Acts. – Language, mind, and knowledge 7, 344–369.

Seracini, Francesca L. 2020. The Translation of European Union Legislation. A Corpus-based Study of Norms and Modality. Languages and Cultures 10. Milano: LED – Edizioni Universitarie di Lettere Economia Diritto.

Steinberger jt = Steinberger, Ralf, Bruno Pouliquen, Anna Widiger, Camelia Ignat, Tomaž Erjavec, Dan Tufiş, Dániel Varga 2006. The JRC-Acquis: A Multilingual Aligned Parallel Corpus with 20+ Languages. – Proceedings of the Fifth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'06). Eds. Nicoletta Calzolari, Khalid Choukri, Aldo Gangemi, Bente Maegaard, Joseph Mariani, Jan Odijk, Daniel Tapias; http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2006/pdf/340_pdf.pdf. Vaadatud 13.04.2021.

Šarčević, Susan 1997. New Approach to Legal Translation. The Hague: Kluwer.

Taukar, Marju 2012. Algupäraste ja tõlgitud eestikeelsete tekstide eristatavusest ning neile omistatud omadustest. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 8, 245–256.

Tirkkonen-Condit, Sonja 2004. Unique Items – Over- or Under-Represented in Translated Language? – Translation Universals: Do They Exist? Eds. Anna Mauranen, Pekka Kujamäki. Benjamins Translation Library 48. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 177–184.

Torn-Leesik, Reeli 2007. Voice and Modal Verbs in Estonian. – Linguistica Uralica XLIII (3), 173–186.

Toury, Gideon 1995. Descriptive Translation Studies and beyond. Benjamins Translation Library 4. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Translation in figures 2020. Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi väljaanne; https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c29be934-9588-11ea-aac4-01aa75ed71a1/language-en#document-info. Vaadatud 13.04.2021.

Tõlkimine ja mitmekeelsus 2013. Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi väljaanne; https://op.europa.eu/et/publication-detail/-/publication/74b279b3-8d21-4bdd-93e8-457340a6afb0/language-et. Vaadatud 05.04.2021.

Uuspõld, Ellen 1989. Modaalsusest ja modaalsest predikaadist eesti keeles. – Keel ja Kirjandus 8, 468–477.

ÕS 2018 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Toim. Maire Raadik. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Tallinn: EKSA.

Õigusaktid

Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

ELTL = Euroopa Liidu toimimise leping. – ELT C 202, 7.6.2016, lk 47–199.

Euroopa Liidu leping. – ELT C 202, 7.6.2016, lk 1–388.

Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. – RT I, 29.12.2011, 228.

LsMS = Liiklusseaduse muutmise seadus. – RT I, 13.11.2020, 1.

TNVS = Toote nõuetele vastavuse seadus. – RT I, 30.06.2020, 23.

VÕS = Võlaõigusseadus. – RT I, 08.01.2020, 10.

Korpuseviited

AdvS = Advokatuuriseadus. – RT I, 19.03.2019, 51.

AÜS = Ametiühingute seadus. – RT I, 09.07.2020, 2.

(EL) 2019/515 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 19. märtsi 2019. aasta määrus (EL) 2019/515, mis käsitleb teises liikmesriigis seaduslikult turustatavate kaupade vastastikust tunnustamist ja millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 764/2008. – ELT L 91, 29.3.2019, lk 1–18.

(EL) 2019/787 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprilli 2019. aasta määrus (EL) 2019/787, milles käsitletakse piiritusjookide määratlemist, kirjeldamist, esitlemist ja märgistamist, piiritusjookide nimetuste kasutamist muude toiduainete esitlemisel ja märgistamisel, piiritusjookide geograafiliste tähiste kaitset ning põllumajandusliku päritoluga etüülalkoholi ja destillaatide kasutamist alkohoolsetes jookides ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 110/2008. – ELT L 130, 17.5.2019, lk 1–54.

(EL) 2019/818 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2019. aasta määrus (EL) 2019/818, millega luuakse ELi infosüsteemide koostalitlusvõime raamistik politsei- ja õiguskoostöö, varjupaiga ja rände valdkonnas ning muudetakse määrusi (EL) 2018/1726, (EL) 2018/1862 ja (EL) 2019/816. – ELT L 135, 22.5.2019, lk 85–135.

(EL) 2019/943 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. juuni 2019. aasta määrus (EL) 2019/943, milles käsitletakse elektrienergia siseturgu. – ELT L 158, 14.6.2019, lk 54–124.

(EL) 2019/1010 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. juuni 2019. aasta määrus (EL) 2019/1010, mis käsitleb keskkonnaga seotud õigusaktide alaste aruandlus-kohustuste ühtlustamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruseid (EÜ) nr 166/2006 ja (EL) nr 995/2010, Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiive 2002/49/EÜ, 2004/35/EÜ, 2007/2/EÜ, 2009/147/EÜ ja 2010/63/EL, nõukogu määrusi (EÜ) nr 338/97 ja (EÜ) nr 2173/2005 ning nõukogu direktiivi 86/278/EMÜ. – ELT L 170, 25.6.2019, lk 115–127.

(EL) 2019/1020 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta määrus (EL) 2019/1020 turujärelevalve ja toodete vastavuse kohta ning millega muudetakse direktiivi 2004/42/EÜ ja määruseid (EÜ) nr 765/2008 ja (EL) nr 305/2011. – ELT L 169, 25.6.2019, lk 1–44.

(EL) 2019/1022 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta määrus (EL) 2019/1022, millega kehtestatakse Vahemere lääneosa põhjalähedaste kalavarude püügi mitmeaastane kava ja muudetakse määrust (EL) nr 508/2014. – ELT L 172, 26.6.2019, lk 1–17.

(EL) 2019/1150 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta määrus (EL) 2019/1150, mis käsitleb õigluse ja läbipaistvuse edendamist veebipõhiste vahendusteenuste ärikasutajate jaoks. – ELT L 186, 11.7.2019, lk 57–79.

(EL) 2019/1238 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta määrus (EL) 2019/1238 üleeuroopalise personaalse pensionitoote (PEPP) kohta. – ELT L 198, 25.7.2019, lk 1–63.

(EL) 2019/1381 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta määrus (EL) 2019/1381, mis käsitleb toiduahela ELi tasandi riskihindamise läbipaistvust ja kestlikkust ning millega muudetakse määrusi (EÜ) nr 178/2002, (EÜ) nr 1829/2003, (EÜ) nr 1831/2003, (EÜ) nr 2065/2003, (EÜ) nr 1935/2004, (EÜ) nr 1331/2008, (EÜ) nr 1107/2009 ja (EL) 2015/2283 ning direktiivi 2001/18/EÜ. – ELT L 231, 6.9.2019, lk 1–28.

(EL) 2019/1896 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. novembri 2019. aasta määrus (EL) 2019/1896, mis käsitleb Euroopa piiri- ja rannikuvalvet ning millega tunnistatakse kehtetuks määrused (EL) nr 1052/2013 ning (EL) 2016/1624. – ELT L 295, 14.11.2019, lk 1–131.

(EL) 2019/2088 = Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. novembri 2019. aasta määrus (EL) 2019/2088, mis käsitleb jätkusuutlikkust käsitleva teabe avalikustamist finantsteenuste sektoris. – ELT L 317, 9.12.2019, lk 1–16.

FIS = Finantsinspektsiooni seadus. – RT I, 10.07.2020, 15.

HMS = Haldusmenetluse seadus. – RT I, 13.03.2019, 55.

JVK = Joogivee kvaliteedi- ja kontrollinõuded ning analüüsimeetodid. – RT I, 26.09.2019, 2.

KindlTS = Kindlustustegevuse seadus. – RT I, 04.12.2019, 8.

KOKS = Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. – RT I, 10.07.2020, 97.

KVTS = Kaitseväeteenistuse seadus. – RT I, 06.05.2020, 9.

LAÕS = Laeva asjaõigusseadus. – RT I 1998, 30, 409 [2009. aasta redaktsioon].

MaaKatS = Maakatastriseadus. – RT I, 06.05.2020, 19.

ORAS = Eesti Vabariigi omandireformi aluste seadus. – RT I, 12.12.2018, 9.

PKS = Perekonnaseadus. – RT I, 09.05.2017, 29.

RKKTS = Riigikogu kodu- ja töökorra seadus. – RT I, 02.06.2020, 9.

RÕS = Riigi õigusabi seadus. – RT I, 04.01.2019, 18.

TsMS = Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 20.06.2020, 5.

VPTS = Väärtpaberituru seadus. – RT I, 04.12.2019, 4.

VTS = Vandetõlgi seadus. – RT I, 04.12.2019, 15.

VÕS = Võlaõigusseadus. – RT I, 08.01.2020, 10.

DEONTIC NECESSITY IN THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF ESTONIA AND THE ESTONIAN TRANSLATIONS OF THE REGULATIONS OF THE EUROPEAN UNION. SUMMARY

The aim of this Master's thesis was to compare the frequency and use of lexical items of deontic necessity in the legislation of the Republic of Estonia and the Estonian translations of the regulations of the European Union in order to ascertain possible differences between translated and non-translated legislation. The study draws on Andrew Chesterman's concept of textual fit, i.e. the degree to which translations linguistically match relevant non-translations, and is based on two corpora: (1) a monolingual corpus of Estonian legislation (3.65 million words) and (2) an English-Estonian parallel corpus of EU regulations of 2019 (1.57 million words).

In Estonian legalese, deontic necessity can be expressed either explicitly, e.g. through modal verbs, or, more commonly, implicitly through present indicative. However, in English, which is the most common source language of EU regulations, modal verbs, especially *shall* in EU discourse, dominate instead. For this reason, previous studies on EU regulations in Polish (Biel 2014) and Italian (Seracini 2020) have shown a considerable degree of overrepresentation of certain modals in translated EU regulations and underrepresentation of other items, such as certain deontic phraseological patterns. However, Seracini's study, which is based on EU regulations of 2005-2015, also provided evidence of the normalisation hypothesis, i.e. the tendency to conform to the conventions of the target language.

Unlike Biel's and Seracini's studies, the results of this thesis did not show a significant degree of interference from the source language. In comparison to Estonian legislation, almost all of the studied lexical items of deontic necessity are underrepresented in EU regulations, with the exception of the verb *vastutama* 'be responsible for' and the conditional forms of the modal verbs of deontic necessity *pidama* and *tulema* used to translate the verb *should* whose salience can be considered specific to EU legislation. In addition to normalisation, such underrepresentation stems from, among other things, the

institutionalisation of the use of modals in EU legislation. Estonian as well as Polish, Italian and other translators are instructed to use present indicative to translate the verb *shall* where possible.

The comparison of Estonian modal verbs *pidama* and *tulema* and their counterparts in English in enacting terms showed a consistent semantical approach to expressing deontic necessity. Modal verbs *pidama* and *tulema* are the most common lexical alternatives to present indicative in both Estonian legislation and EU regulations. However, EU regulations show much less variety with all other lexical alternatives, such as *on kohustatud* 'is/are obliged', being extremely infrequent when compared to Estonian legislation. Since the adoption date and content of legislative acts in the corpora vary, further research is needed to draw any comprehensive conclusions. A diachronic study, for instance, could shed light on the development of EU discourse over time and the impact of EU guidelines, CAT tools and the continuing training of translators on the translational strategy employed.

LISA. EVÕ19 JA ELM19 ÕIGUSAKTIDE NIMEKIRI

EVÕ19

EVS akti ametliku lühendi järgi

AdvS	ELKS	EUTS	JAS
APolS	ELKTS	EVKS	JäätS
ArhS	ELMS	FELS	KAHOS
AS	ELRKS	FIS	KalmS
ASeS	ELS	GMMOKS	KaLS
ATKEAS	ELTS	GMOVS	KaMS
ATS	ELTTS	GTKS	KAOKS
ATSS	ELÜPS	HaS	KarRS
AudS	EMHÜS	HasMMS	KarS
AutoVS	EMOES	HasMS	KarSRS
AutÕS	EMTAS	HKMS	KAS
AVRS	EMÜKS	HKS	KasMS
AvTS	EnKS	HKTS	KaubTS
AÕKS	EPS	HLÜS	KAVS
AÕS	EPVS	HMS	KBFIS
AÕSRS	EraKS	HOS	KeeleS
AÜS	ERHS	HRS	KeHJS
BS	ERRS	HuviKS	KeJS
EAS	ErS	HÕNTE	KELS
EES	ErSS	HÜS	KemS
EhS	ERTS	IFS	KeRS
EhSRS	ES	IGUS	KES
EKAS	ESS	IKS	KeSS
EKodAS	ETHS	InfoTS	KeTS
EKS	ETKRS	ITDS	KeVS
EKTÄKS	ETS	JahiS	KeÜS

KHaS	KS	MaaPS	OAS
KiKoS	KTKS	MaaRKMOS	OkupS
KindlTS	KTS	MaaRS	ORAS
KiS	KTTLS	MeeTS	PakAS
KKS	KTTS	MERAS	PakS
KKütS	KultKS	MGS	PandiKS
KLS	KultVS	MHS	PankrS
KMS	KutS	MKS	PatS
KMSK	KutÕS	MPKS	PatVS
KMSS	KVEKS	MPS	PGS
KNS	KVS	MPõS	PHS
KodS	KVTRS	MS	PISTS
KOFS	KVTS	MSOS	PKS
KOKS	KüTS	MSS	PKTS
KOLS	LaevaRS	MSVS	PlanS
KomPS	LasteKS	MSÜS	PorTS
KoMS	LAÕS	MTKS	PostiS
KonkS	LennS	MTVS	PPVS
KonS	LepS	MTööS	ProkS
KooS	LKindlS	MTÜS	PRS
KoPS	LKS	MuKS	PS
KorS	LKVetJS	MuuS	PsAS
KOVVS	LLS	MVS	PSJKS
KOÜS	LMS	MõõteS	PSRS
KPS	LoKS	NETS	PSTS
KRAPS	LS	NotDVS	PTS
KrHS	LTTS	NotS	PõLAS
KrMS	MaaKatS	NotTS	PärS
KrMSRS	MaaKS	NPALS	PäästeS
KRS	MaaMS	NS	PäästeTS
KrtS	MaaParS	NTS	RahaPTS

RaHS	RSVS	SÜS	TurvaS
RaKS	RTerS	TaimKS	TvLS
RaRS	RTS	TAKS	TVTS
RAS	RTsMS	TalÜKS	TÕAS
RavS	RVaS	TAS	TõS
RdtS	RVastS	TDKS	TäKS
RekS	RVMS	TDVS	TÜKS
RelvS	RVS	TeenMS	TÜS
ReprS	RÕS	TFS	TÜÜKS
RERS	SadS	THS	VangS
RES	SanS	TKindlS	VAPS
RES2020	SAS	TKS	VeeS
REÕS	SCEPS	TLS	VereS
RHS	SeOS	TMS	VetKS
RiKS	SEPS	TNVS	VKEMS
RiPS	SHKS	ToiduS	VKS
RKESS	SHS	TPSKS	VKTS
RKKTS	SKHS	TS	VKVS
RKLS	SMS	TsMS	VMS
RKPSS	SoVS	TsMSRS	VMTS
RKS	SpS	TsÜS	VPAS
RKSKS	SPTS	TTKS	VPTKS
RKSS	StrKS	TTOS	VPTS
RKVS	STS2004_2006	TTTS	VPVS
RLS	STS2007_2013	TTÜKS	VRKAS
ROS	STS2014_2020	TubS	VRKS
RPKS	SVPS	TUIS	VSaarS
RPS	SVS	TuKS	VSS
RRS	SäAS	TuMS	VTMS
RSanS	SäES	TuOS	VTS
RStS	SöS	TurS	VVR

VVS	VÕVS	ÕKS	ÜTS
VõrdKS	VäetS	ÕVVS	ÜVLS
VÕS	VäSS	ÕÕS	ÜVVKS
VÕSRS	VäTS	ÄS	

EVM akti identifitseerimise numbri järgi

101022019018	104092019001	106082019007	108102019006
101032019017	104102019004	106082019008	108102019007
101082019002	105022019011	106092019031	108102019008
101082019021	105022019012	107012020003	108102019009
101102019011	105032019015	107022019001	108102019012
101102019012	105032019016	107022019002	108112019004
102102019003	105032019018	107022019005	109042019006
102102019004	105032019025	107032019005	109052019002
102102019005	105032019026	107032019007	109072019003
103012020003	105032019027	107052019005	109072019004
103042019003	105042019001	107082019001	110092019001
103052019007	105042019007	107112019001	110092019002
103052019009	105072019003	108012019011	110102019001
103092019001	105092019001	108012019012	110102019002
103092019002	105092019002	108012019013	110102019003
103092019005	105092019003	108022019014	110122019006
103092019006	105092019004	108032019007	110122019007
103092019009	105112019001	108052019001	111062019001
104012019026	106032019019	108102019001	111062019003
104072019001	106032019020	108102019002	111092019003
104072019005	106082019002	108102019003	111102019004
104072019006	106082019003	108102019004	111122019002
104072019007	106082019004	108102019005	111122019003

112022019005	112072019010	115102019006	119112019010
112022019006	112072019011	115112019007	119112019012
112022019008	112072019017	115112019008	119112019013
112032019009	112112019006	116012019001	119122019020
112032019010	112122019004	116042019020	119122019021
112032019011	112122019005	116052019001	119122019025
112032019012	112122019018	116052019002	120022019010
112032019015	112122019019	116052019003	120072019001
112032019016	112122019020	116102019002	120112019001
112032019017	112122019021	117042019016	120122019020
112032019018	113032019238	117092019002	120122019028
112032019019	113032019241	117092019004	121022019002
112032019020	113032019242	117092019005	121112019003
112032019021	113092019003	117122019006	121122019026
112032019022	113112019001	117122019007	121122019027
112032019023	113112019002	117122019008	121122019028
112032019024	113122019017	118012019001	121122019029
112032019025	113122019018	118012019018	121122019031
112032019026	114012020010	118012019019	122012019006
112032019027	114052019001	118012019020	122032019006
112032019056	114052019002	118042019006	122032019007
112032019057	114082019009	118042019007	122032019010
112032019058	114082019011	118062019014	122032019014
112032019059	115012019011	118062019026	122082019010
112032019060	115012019013	118092019009	122082019011
112032019061	115022019005	118122019014	122082019013
112032019063	115032019008	119072019004	122102019001
112032019064	115032019036	119072019012	122102019002
112032019068	115032019037	119112019006	122102019003
112072019001	115032019041	119112019008	122102019005
112072019009	115082019004	119112019009	122112019002

123042019001	126022019026	128062019011	129082019002
123042019004	126032019018	128062019052	129082019004
123042019005	126032019020	128122019006	129102019015
123042019006	126032019021	128122019015	129112019004
123082019002	126062019001	128122019016	130042019002
123082019014	126092019001	129012019005	130042019004
123122019004	126092019002	129012019014	130042019014
123122019005	126112019005	129012019016	130052019001
123122019022	127032019006	129032019007	130082019005
124052019002	127082019008	129032019008	131052019004
124092019010	127092019001	129032019019	131102019005
125012019003	127092019002	129042019001	131122019003
125012019012	127092019003	129042019002	131122019004
125012019014	128052019008	129042019003	131122019005
125102019001	128062019005	129042019004	
126022019020	128062019006	129082019001	

ELM19 akti CELEXi numbri järgi

32019R0026	32019R0494	32019R0787	32019R0943
32019R0124	32019R0499	32019R0788	32019R0952
32019R0125	32019R0500	32019R0796	32019R0985
32019R0126	32019R0501	32019R0816	32019R1009
32019R0127	32019R0502	32019R0817	32019R1010
32019R0128	32019R0503	32019R0818	32019R1020
32019R0216	32019R0515	32019R0833	32019R1021
32019R0287	32019R0516	32019R0880	32019R1022
32019R0452	32019R0517	32019R0881	32019R1089
32019R0473	32019R0631	32019R0941	32019R1111
32019R0491	32019R0712	32019R0942	32019R1148

32019R1149	32019R1239	32019R1716	32019R2033
32019R1150	32019R1240	32019R1753	32019R2088
32019R1154	32019R1241	32019R1838	32019R2144
32019R1156	32019R1242	32019R1890	32019R2152
32019R1157	32019R1333	32019R1896	32019R2219
32019R1197	32019R1381	32019R1919	32019R2234
32019R1238	32019R1700	32019R1926	32019R2236

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Heike Olmre,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Deontiline vajalikkus Eesti Vabariigi õigusaktides ja eesti keelde tõlgitud Euroopa Liidu määrustes“, mille juhendaja on Sirje Kupp-Sazonov, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Heike Olmre
17.05.2021

Lõputöö autori kinnitus

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõttelistele seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Heike Olmre

17.05.2021